

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

**”Bollen susade in i bortre gaveln”
- En studie i rörelsekonstruktioner och produktivitet**

Joel Olofsson

MAGISTERUPPSATS, 15 hp
Svenska språket, avancerad nivå
Höstterminen 2010
Handledare: Elisabet Engdahl

Abstract

Title: "Bollen susade in i bortre gaveln" – En studie i rörelsekonstruktioner och produktivitet. ["The ball whistled into the far gable" – A study of motions constructions and productivity]

Author: Joel Olofsson, University of Gothenburg.

This paper investigates the grammatical construction *intransitive motion construction with GOAL* as it is used in Swedish (Swe. *intransitiv rörelsekonstruktion med MÅL*).

I examine in which ways the construction is productive, i.e. the possibility to use the construction with new verbs as well as with ordinary motion verbs with new functions. The notion of productivity is based on the construction's type frequency and semantic openness (Goldberg 1995, 2006; Barðdal 2008; Bybee 2010). If we witness many different types of verbs in the construction, it's highly likely that we will also use it with new verbs.

The investigation is based on a corpus-study, which gave 3569 hits, with a type frequency of 163 verbs from 13 verb classes.

The results show that it's possible to use a variety of verbs in the construction, primarily through metaphorical uses of the verb, or a metaphorical use of the whole construction. Besides the expected motion verbs (e.g. *springa* 'run' or *krypa* 'crawl'), semantically different verbs such as *mingla* 'mingle', *susa* 'whistle', *kika* 'peep', *flumma* 'hang around doing nothing' and so on are used as motion verbs in the construction. These verbs don't have any sense of motion in their lexical meaning; the motion is therefore something that is assumed to come from the verb's fusion with the construction. This indicates that the construction is more or less productive, at least in some verb classes.

Keywords: Construction grammar, syntactic productivity, motion verbs, argument structure, semantic roles, Swedish.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och forskningsfrågor	2
1.2 Disposition	2
2. Teoretisk utgångspunkt	4
2.1 Semantiska roller.....	4
2.2 Konstruktionsgrammatik.....	8
2.2.1 Argumentstruktur i konstruktionsgrammatik	9
2.2.2 Rörelse och konstruktionsgrammatik.....	12
2.3 Produktivitet	15
3. Material och metod.....	20
3.1 Material	20
3.2 Analysapparat och notation	21
3.3 Metod	22
4. Konstruktionens typfrekvens och öppenhet	25
5. Konkret rörelse	29
5.1 Hjälpverb	34
6. Tre typer av metaforisk användning.....	37
6.1 Metaforiskt verb	37
6.2 Metaforisk rörelse	42
6.3 Fiktiv rörelse	43
7. Avslutande reflexioner	46
Litteratur	48
Källor.....	50

Tabell-, list- och figurförteckning

Lista 1. <i>Översikt: Semantiska roller</i>	4
Figur 1. <i>INTRANSITIVE MOTION CONSTRUCTION + springa</i>	13
Lista 2. <i>Tre typer av rörelsekonstruktioner</i>	14
Lista 3. <i>Basala rumspartiklar i svenskan</i>	14
Figur 2. <i>Modell över produktivitet som gradvist fenomen</i>	18
Tabell 1. <i>Verbklasser och antal verb i Parole-undersökningen</i>	26
Figur 3. <i>Olika subtyper av IRM-konstruktionen</i>	30
Figur 4. <i>Metaforiska användningar av IRM-konstruktionen</i>	37

1. Inledning

Denna uppsats handlar om en grammatisk konstruktion som kan kallas *intransitiv rörelsekonstruktion med Mål* (i fortsättningen förkortad IRM), med inriktning på syntaktisk produktivitet, dvs. möjligheten att använda konstruktionen med nya verb. Konstruktionen använder vi som ett satsbildningsmönster för att skapa satser som beskriver en rörelsescen där 'ngn eller ngt rör sig in i ett utrymme/område'. Låt oss ta ett exempel på hur konstruktionen används:

- (1) a. Han springer in i villan (P-U)¹
 b. Bollen susade in i borte gaveln (P-U)

I en rörelsescen förväntar vi oss ett rörelseverb, som i (1a) med verbet *springer*. Enligt valensangivelserna i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009) (i fortsättningen förkortad SO) kan *springa* optionellt konstrueras med en partikel och prepositionsfras (~ (*bort* el. *omkring*) (*ngnstans*)). I (1a) har vi ett animat subjekt *Han*, partikeln *in* som beskriver riktning och en prepositionsfras med *i* och rektionen *villan* som anger händelsens slutpunkt.

Men hur kommer det sig att vi använder ett ljudverb som *susa* (1b) i en liknande rörelsebeskrivning? Enligt SO finns det tre betydelser för *susa*: 'ge ifrån sig sus', 'om fysiskt obehag i form av sådant (upplevt) hörselintryck' och 'förflytta sig med en hög hastighet'. Den senare är den betydelse som är aktuell i exempel (1b) ovan. Det intressanta är att *susa* inte kan ha rörelsebetydelsen utan partikel och prepositionsfras, se följande exempel:

- (2) a. vinden susar (SO)
 b. ?Bollen susar (E)
 c. Bollen susar in i borte gaveln (P-U)

I (2a) ger vinden ifrån sig ett susande ljud, vilket är en typisk egenskap för vind. Att ge ifrån sig ett liknande ljud är mindre typiskt för bollar, som i (2b). Man skulle kunna tänka sig att bollen har ett hål där det strömmar ut luft varvid ett susande ljud uppstår. Det är först i (2c) som

---

¹ I denna uppsats använder jag beteckningen (P-U) för att markera språkexempel från en undersökning i Parole-korpusen, som uppsatsen till stor del bygger på. Övriga beteckningar är (E) för eget konstruerat exempel, (G) för Google och (P) för exempel från Parole med annan söksträng än den för undersökningen.

verbet har betydelsen 'förflytta sig med en hög hastighet'. Skillnaden mellan (2a-b) och (2c) är att de två första exemplen fokuserar själva ljudet, medan det senare fokuserar rörelsen. Den syntaktiska omgivningen verkar vara avgörande för om vi ska tolka in ljud eller rörelse vid verbet *susa*.

I denna uppsats driver jag tesen att möjligheten att använda inte bara *susa* utan även verb som *mingla*, *skejta* och *flumma* med rörelsebetydelse visar att IRM är en produktiv konstruktion i svenska.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med uppsatsen är att undersöka på vilka sätt IRM med partikel är en produktiv konstruktion i svenska.² Det syntaktiska mönstret i IRM har formen av en NP + ett verb + partikel + prepositionsfras och används för att beskriva en scen där 'ngn eller ngt rör sig in i ett utrymme/område' (ex. *mannen gick in i huset*).

Genom att kartlägga argumentkonstruktioners produktivitet, dvs. konstruktionens möjlighet att utvidgas till nya verb, undersöker man hur konstruktionen fungerar, vilka verb som typiskt ingår i den, och vilka semantiska restriktioner den har. Förhoppningsvis kan detta också säga något om hur argumentkonstruktioner fungerar i allmänhet, och ger i bästa fall en tydligare bild av samspelet mellan verb och konstruktioner, dvs. ger ledtrådar till samspelet mellan grammatik och lexikon.

I denna uppsats gör jag en grundlig genomgång av IRM-konstruktionen genom en korpusstudie i Språkbankens Parole-korpus, som jag i ett senare skeende kan jämföra med andra rörelsekonstruktioner.

För att uppnå uppsatsens syfte försöker jag svara på följande forskningsfrågor:

- (a) vilka typer av verb förekommer i den undersökta konstruktionen?
- (b) hur ser samspelet mellan verb och konstruktion ut?
- (c) inom vilka verbklasser är konstruktionen produktiv?

1.2 Disposition

Uppsatsen innehåller sju avsnitt (inklusive inledningen). I avsnitt 2 presenteras den teoretiska ramen för uppsatsen, vilket är konstruktionsgrammatik, samt begrepp som är relevanta för analyserna. I avsnitt 3 behandlas undersökningsmaterialet (Parole-korpusen och

---

² Det finns en variant av IRM utan partikel (ex. *hon åkte till jobbet*), men denna variant undersöker jag inte i denna uppsats.

Google), samt en metoddiskussion. I avsnitt 4 presenterar jag vilka olika verb som förekommer i konstruktionen, indelade i olika verbklasser. I avsnitt 5 presenteras rörelseverb och olika subtyper av IRM-konstruktionen som rörelseverben typiskt förknippas med. I avsnitt 6 presenteras tre typer av metaforisk användning av konstruktionen, dvs. där en eller flera delar av konstruktionen används metaforiskt. I avsnitt 7 avslutar jag med att reflektera över mina resultat och analyser.

2. Teoretisk utgångspunkt

I detta avsnitt beskriver jag den teoretiska ramen för uppsatsen och de väsentliga analysverktyg som används i uppsatsens analyser, samt tidigare forskning som är relevant för min uppsats.

2.1 Semantiska roller

I denna uppsats utgör semantiska roller ett viktigt analysverktyg. Semantiska roller kan ses som semantikens motsvarighet till syntaxens satsdelsfunktioner, eller snarare som en länk mellan syntax och semantik (Lyngfelt 2007:89).

Ursprunget till de semantiska rollerna är Fillmores djupkasus i *The Case for Case* (1968), men dessa har sedan behandlats lite olika i olika framställningar, beroende på vad som ska analyseras. Det finns med andra ord många olika rolluppsättningar. I den här uppsatsen utgår jag i första hand från Järborgs (2001) rolluppsättning, men i viss utsträckning även hur rollerna beskrivs i Martola (2007) och Olofsson (2009a). I lista 1 nedan presenteras en översikt av de roller jag använder i uppsatsen. Det finns många fler roller än de i tabellen, men jag redogör enbart för de roller som är relevanta för mina analyser.

List 1. Översikt: Semantiska roller

AGENT	- Avsiktlig initierare av förlopp
ORSAK	- Allmän orsak till förlopp
TEMA	- Förflyttas genom förlopp
KÄLLA	- Allmän utgångspunkt
MÅL	- Slutpunkt förflyttning
VÄG	- Förflyttningsväg
PLATS	- Rumslig befintlighet
UPPLEVARE	- Mentalt påverkad
FENOMEN	- Föremål för mentalt förlopp

AGENT är den roll vars referent är avsiktlig initierare till ett förlopp. Agentens viljeakt kräver att referenten är animat.³ Den referent som istället orsakar ett förlopp utan avsikt har rollen ORSAK. Ett test för att skilja AGENT från ORSAK gör man genom att sätta in ordet *avsiktligt* efter verbet. Skillnaden mellan rollerna illustreras i (3):

³ SAG (1:153) beskriver animat på följande sätt: ”om levande varelse som ses som utrustad med förnuft, vilja och känsla.”

- (3) a. Nisse släppte syltburken
AGENT
b. Nisse tappade syltburken
ORSAK
c. Flodvågen krossade staden
ORSAK

Orsaksrollens referent kan, till skillnad från agenten, vara antingen animat (3b) eller inanimat (3c).

Referenten till rollen TEMA är den eller det som förflyttas genom ett förlopp.⁴ Järborg (2001) kallar denna roll OBJECT, men nämner också att många av de nyare rollsystemen använder etiketten TEMA (jmf. Martola 2007), vilket är den benämning jag använder.⁵ Rollbäraren vid TEMA ”är typiskt ett konkret föremål som före verbhändelsen befinner sig på en plats och efter på en annan plats, utan att ha förändrats till sina egenskaper” (Järborg 2001:32). I uppsatsen skiljer jag mellan AGENT och TEMA genom att avsiktlig rörelse/förflyttning tar den förra, och oavsiktlig den senare. Jämför (4a) och (4b):

- (4) a. Kalle springer ut ur grottan
AGENT
b. Kalle sjunker genom isen
TEMA

KÄLLA är den roll vars referent ses som en allmän utgångspunkt i ett förlopp. ”Rörelsens utgångspunkt anges med hjälp av prepositionerna (*i*)från, av, ur eller sammansättning med *-ifrån* som efterled” (SAG 2:701). I (5) realiseras rollen med prepositionsfrasen *ur grottan*:

- (5) Flaskan flöt ut ur grottan
KÄLLA

---

⁴ Tema är en något problematisk term då den lätt kan blandas ihop med informationsstrukturens termer *tema-rema*. Jag har därför valt att använda kapitäl på alla semantiska roller i hopp om att undvika eventuella missförstånd.

⁵ Genom att använda etiketten TEMA håller jag mig närmare det rollsystem som används i Goldbergs (1995), som utgör uppsatsens teoretiska ram. Hon använder den engelska etiketten THEME. Dessutom kan rollen uppträda både som syntaktiskt subjekt och som objekt, vilket gör etiketten OBJECT missvisande för denna uppsats.

MÅL är den roll vars referent ”kan karakteriseras som ’slutpunkt’ eller position efter verbhändelsen” (Järborg 2001:21). Rollen realiseras med en prepositionsfras där *till* eller i vissa fall en befintlighetspreposition (ex. *i*) är huvudord. Ibland konstrueras MÅL med prepositionen *mot*, och refererar då till ett avsett, men ännu inte uppnått mål.

- (6) a. Han sprang till huset
MÅL
b. Han sprang in i huset
MÅL
c. Örjan sprang mot huset
MÅL

VÄG är den roll som refererar till den bana eller riktning som ngn eller ngt rör sig i (jmf. Martola 2007). I denna uppsats använder jag rollen på samma sätt som i Olofsson (2009a), där rollen yttrar sig på två sätt:

a) VÄG_{LOKATIV} refererar till den yta, linje eller punkt som en AGENT eller ett TEMA passerar, och som inte ses som en utgångspunkt (KÄLLA) eller slutdestination (MÅL).⁶ Rollen realiseras syntaktiskt som en prepositionsfras med *över*, *under*, *förbi* eller *via*.⁷

- (7) a. Mannen kryper över mattan
VÄG_{LOKATIV}
b. Vi seglade under Tjörnbron på tillbakavägen (SAG)
VÄG_{LOKATIV}

b) VÄG_{RIKTNING} realiseras som en partikel (adverb), och beskriver den riktning eller kurs som ngn eller ngt rör sig i, och som inte har någon specifik referenspunkt. SAG (2:699) skriver att ”rörelsens riktning anges med adverb”, och ger följande exempel:

- (8) Vi gick {ut/in/bort/ner/upp} till de andra gästerna (SAG)
VÄG_{RIKTNING} MÅL

Denna användning är influerad av Talmys (2000b) semantiska komponent *Path*, som i germanska språk typiskt realiseras med en

⁶ VÄG_{LOKATIV} är den användning som ligger närmast Järborgs definition av rollen PATH.

⁷ I Olofsson (2009a) användes beteckningen VÄG_{PLATS}. I denna uppsats använder jag istället VÄG_{LOKATIV} för att rollen inte ska förväxlas med den roll som kallas PLATS.

partikel. En fördel med användningen är att man kan fånga semantiska skillnader mellan olika rörelseuttryck, där uttryck med partikel typiskt korsar en gräns (se Olofsson 2009a). Jämför skillnaden i följande exempel:

- (9) a. Örjan går in i huset
                                     VÄGRIKTNING MÅL
 b. Örjan går till huset
   MÅL

I (9a) korsas en gräns när händelsen når sin slutpunkt, vilket det inte gör i (9b).

PLATS refererar till rumslig befintlighet, dvs. den plats där något sker eller är beläget. Rollen kan testas med frågan *var finns/befinner sig X?*

- (10) a. Han städar i källaren
   PLATS
 b. Hon arbetar på taket
   PLATS

UPPLEVARE är den roll vars referent är mentalt påverkad. Ett mentalt förlopp kan ”innehålla dels en ’fysisk’ delbild (i fråga om konkreta föremål, platser, förändringar, förflyttningar etc.), dels en ’psykisk’ delbild (i fråga om känslor, tankar, sinnesintryck etc.)” (Järborg 2001:10). UPPLEVARE är vanlig som subjekt vid perceptionsverb.

- (11) Pelle såg Lisa (Järborg 2001:10)
           UPPLEVARE

FENOMEN är den roll vars referent utgör föremål för ett mentalt förlopp, och är den typiska komplementrollen till UPPLEVARE.

- (12) Pelle såg Lisa (Järborg 2001:10)
                                     FENOMEN

En poäng med semantiska roller är att kunna beskriva semantiska egenskaper hos syntaktiska relationer. Ett subjekt kan till exempel vara AGENT, TEMA eller UPPLEVARE:

- (13) a. Anders kastade en sten mot rutan
                                     AGENT

b. Stenen flög in genom rutan

TEMA

c. Lisa såg stenen krossa rutan

UPPLEVARE

Man brukar skilja mellan semantiska roller och s.k. deltagarroller, där de förra är mer generella roller och de senare mer specifikt knutna till verbet genom att beteckna aktörer i den specifika händelse som sker med verbet (så som 'den som springer' till verbet *springa* eller 'den som kastar' och 'det som kastas' i satsen *Ove kastar bollen in i mål*).

Semantiska roller brukar ses som ett hierarkiskt system, eller ett kontinuum där olika roller representerar olika punkter längs detta kontinuum (se ex. Comrie 1989:53). Hur många distinkta roller som behövs för ett heltäckande system och hur dessa är ordnade är en diskussion som inte är relevant för min uppsats.

2.2 Konstruktionsgrammatik

Mina analyser i den här uppsatsen bygger på ett konstruktionsgrammatiskt synsätt. Detta är inte någon enhetlig teori, utan finns i några olika inriktningar, även om de givetvis delar vissa grundläggande antaganden. Den inriktning av konstruktionsgrammatik som jag utgår ifrån är den som representeras av Goldberg (1995, 2006), och som ibland kallas *kognitiv konstruktionsgrammatik*.⁸

I traditionell grammatik (ex. SAG), samt många av dagens moderna språkteorier (ex. Chomsky 1965), görs en uppdelning mellan grammatik (baserad på generella regler) och lexikon (baserat på det specifika, ex. ord och idiom). Konstruktionsgrammatiken uppstod när man uppmärksammade att språk omfattar ett stort antal lingvistiska mönster som är för generella för att placeras i lexikon och samtidigt för specifika för att räknas som allmänna grammatiska regler. Ett exempel på ett sådant mönster är [Ju X desto Y] som ligger bakom uttryck som *ju fler kockar desto sämre soppa* eller *ju mer grammatik man studerar desto roligare blir det*.⁹ Mönstret kan ses som ett schema som utgörs av två fasta led (*ju* och *desto*) och två luckor, representerade av variablerna X och Y, där olika komparativer (ex. *fler kockar*, *sämre*, *mer grammatik*,

⁸ Detta beror på att Goldberg delar den kognitiva lingvistikens antaganden om mentala föreställningar och att språkförmågan inte skiljer sig från tänkande och kognition, något som man exempelvis hävdar inom chomskyansk grammatik.

⁹ Den engelska motsvarigheten är [the X'er, the Y'er], som i *the more the merrier*, Goldberg (2003:220)

roligare) kan sättas in. Ett sådant mönster kallas inom konstruktionsgrammatik för en *konstruktion*, och är den centrala analysenheten. Konstruktioner kan definieras som konventionella förbindelser mellan form och betydelse, där *form* är t.ex. syntaktiska, morfologiska och/eller prosodiska mönster och *betydelse* innefattar semantik och pragmatik. Konstruktionsgrammatik är alltså en teori där man inte gör en strikt uppdelning mellan grammatik och semantik. Det är en teori som är tänkt att kunna behandla alla språkliga fenomen, vilket betyder att man inte heller gör en uppdelning mellan det som kan anses vara språkets centrala drag (universell grammatik) och perifera fenomen (avvikelser och undantag) (se Chomsky & Lasnik 1995:19–20 för en sådan uppdelning). Istället utgår man, inom konstruktionsgrammatiken, från att språk är uppbyggda av mer eller mindre komplexa konstruktioner som i ett kontinuum sträcker sig från generella konstruktioner till mer specifika sådana.

Goldbergs (1995, 2006) version av konstruktionsgrammatik har ett språkbruksbaserat synsätt, där man menar att språklig struktur beror på språkligt användande eller är baserat på språkliga erfarenheter. Det betyder att man inte gör en strikt uppdelning mellan kompetens (språkssystemet) och performans (språkbruk) som man gör inom chomskyanska språkteorier (se Chomsky 1965:3). I själva verket samverkar de båda begreppen då kompetens i det här sammanhanget bygger på performans och vice versa.

Goldberg (1995) argumenterar för att ett konstruktionsgrammatiskt synsätt med fördel kan användas även vid beskrivningar av vanliga och grundläggande uttryck i ett språk, vilket leder oss till nästa avsnitt.

2.2.1 Argumentstruktur i konstruktionsgrammatik.

I de flesta aktioner deltar personer, föremål eller andra aktanter i olika roller: den som utför handlingen, den eller det som berörs av handlingen utan att aktivt delta i den, den som upplever något, den som har eller får något, det som orsakar händelser etc. (SAG 1:43)

En sådan deltagare eller aktant kallas *argument* och är ett led som tar en semantisk roll i den händelse eller aktion som beskrivs (SAG 1:151). Argumentstruktur är helt enkelt ett mönster för hur argument kan struktureras, exempelvis en transitiv struktur som i (14a) eller en bitransitiv struktur som i (14b):

(14) a. Hon kramade Nicklas (P)

b. Josef ger Håkan en boll (E)

(14a) består av verbet *krama* och två argument. *Hon* som är 'den som kramar' har den semantiska rollen AGENT, och *Nicklas* är 'den som blir kramad' med en Patientroll.¹⁰ Man tänker sig att verbet beskriver en relation mellan de två argumenten. Formellt kan den transitiva strukturen i (14a) se ut: <SUBJ V OBJ>.aktionen *ge* i (14b) förutsätter tre argument: 'den som ger', 'det som ges' och en 'mottagare'. Formellt kan den bitransitiva strukturen i (14b) se ut: <SUBJ V OBJ OBJ>.

I SAG använder man termen *semantisk valens* istället för argumentstruktur. Valens kan definieras som: "de semantiska eller syntaktiska krav som ett ord (särskilt substantiv, adjektiv eller verb) har på sin omgivning" (SAG 1:236). Exempelvis kräver verbet *likna* ett objekt (*Östen liknar Elvis*) och verbet *bo* kräver ett rumsadverbial (*Glenn bor i Göteborg*). Dessa krav ingår i verbets valens. Argument är alltså bestämmningar till ett huvudord, och kallas ibland också för *fyllnadsled* (SAG 1:174). Led som inte avser obligatoriska eller optionella bestämmningar kan kallas *tilläggsled* eller *fria bestämmningar* (SAG 1:232).¹¹

I de flesta moderna språk teorier utgår man från att argumentstruktur bestäms lexikalt av verbets valens. Det är med andra ord verbets egenskaper som bestämmer vilka argument som ingår i strukturen. Man kan säga att argumentstrukturen är huvuddriven. Med en konstruktionsgrammatisk analys kan argumentstruktur istället förklaras med att verbet för tillfället används i en argumentkonstruktion, som styr vilka argument som ska ingå i strukturen. Man tänker sig en konstruktionsdriven argumentstruktur, istället för en lexikalt bestämd (Goldberg 1995, Lyngfelt 2008).

Det mest omfattande arbetet om argumentstruktur inom konstruktionsgrammatiken är Goldberg (1995). En av hennes centrala teser är att konstruktioner på sats-nivå "themselves carry meaning independently of the words in the sentence" (Goldberg 1995:1). Hon

¹⁰ En del räknar med den semantiska rollen PATIENT. Den kan definieras som den roll vars referent är den/det som handlingen riktas mot och som påverkas av den. Ex. *Rektorn tog livet av en råtta* (Martola 2007:27)

¹¹ I princip är tilläggsled också optionella led. Skillnaden mellan optionella fyllnadsled och tilläggsled är att det förra är starkare knutet till verbet, det ingår i verbets syntaktiska valens, medan det senare är friare i den mening att de flesta verb kan konstrueras med det (ex. tidsadverbial *igår* i *igår spelade vi fotboll*).

menar att verb bidrar med betydelse, men inte *all* betydelse, utan satsens betydelse uppstår i en fusion mellan verb och argumentkonstruktion.

Om ett verb kan förekomma i många olika argumentstrukturer är det mer ekonomiskt att tillskriva konstruktionen de olika betydelseerna istället för verbet. Med en lexikal utgångspunkt blir man tvungen att redogöra för varje möjlig betydelse ett verb har. Exempelvis kan det engelska verbet *kick* konstrueras med (minst) åtta olika strukturer (Goldberg 1995:11):

- (15) a. Pat kicked the wall.
- b. Pat kicked Bob black and blue.
- c. Pat kicked the football into the stadium.
- d. Pat kicked at the football.
- e. Pat kicked his foot against the chair.
- f. The horse kicks.
- g. Pat kicked his way out of the operating room.

Enligt Goldberg är det orimligt att alla betydelser av verbet *kick* i (15) kan förväntas finnas i vår lexikala kunskap om verbet, exempelvis *kick* som ett sätt att röra sig i (15g). Som vi kan se är den syntaktiska omgivningen avgörande för vilken betydelse av verbet vi ska tolka in.

Vidare är det fördelaktigt att använda Goldbergs konstruktionsperspektiv som förklaring vid satser där verbet har en osannolik betydelse. Se följande exempel med verbet *skratta* (hämtade från Lyngfelt 2008):

- (16) a. [...] några par skrattade iväg nerför trapporna och ut på
          grusplanen.
- b. Men Lars och jäntorna riktigt skrattade henne tyst.

I (16a) används *skratta* som ett sätt att röra sig och i (16b) som ett sätt att få någon att bli tyst. Båda betydelserna av verbet kan sägas vara osannolika, dvs. vi språkbrukare har inte lagrat dessa betydelser av *skratta* i vårt mentala lexikon. Här verkar inte en lexikal utgångspunkt räcka till. Det är istället ett rimligt antagande att de olika betydelserna i (16), åtminstone delvis, kommer från de olika argumentkonstruktionerna snarare än enbart från verbet.

2.2.2 Rörelse och konstruktionsgrammatik

Inom kognitivt inriktade teorier har ett antal studier kring rörelsemönster gjorts, främst utifrån ett typologiskt perspektiv där man jämför hur olika språk använder olika strukturer eller mönster för att beskriva en rörelsescen (ex. Talmy 2000b, Slobin 2008, Strömqvist 2009). Det mest klassiska exemplet är Talmys studie *lexicalization patterns* där han delar in språk i tre olika kategorier. Studien visar exempelvis att man i germanska språk ofta använder en struktur där en partikel anger riktningen, medan man i romanska språk i högre utsträckning använder sig av en struktur med verb där riktningen är inbakad och utan partikel. Strömqvist (2009) använder svenska som jämförelsespråk, men fokus ligger inte på en grundlig genomgång av svenska rörelsekonstruktioner utan på mellanspråkliga likheter och skillnader.

En annan kognitivt inriktad studie är Strzelecka (2003), som är en grundlig undersökning av partiklar i svenskan. Hennes utgångspunkt är inte primärt att göra en beskrivning av rörelsescener i svenskan, utan fokus ligger på vilka syntaktiska och semantiska sammanhang fyra verbpartiklar (*in, ut, upp, ner*) kan förekomma i, varvid hon angränsar det syntaktiska mönster som jag undersöker i den här uppsatsen [Verb+partikel+adverbial] (2003:123). Avhandlingen är den kanske mest omfattande studien kring partiklar i svenskan och utgör därför en viktig referens i denna uppsats. Strzelecka ger stort utrymme i avhandlingen till diskussionen om huruvida partikeln är en verbpartikel eller en del av en partikelfras. Ett test för att skilja dem åt är att sätta in adverbialet *rakt* mellan verb och partikel, vilket illustreras i följande exempel (hämtade från Strzelecka 2003:112):

- (17) a. *När han pekat rakt ut det lämpliga vattenhålet (*ut vp*)
 b. När sergeanten pekade rakt ut över slätten [...] (*ut ad*)

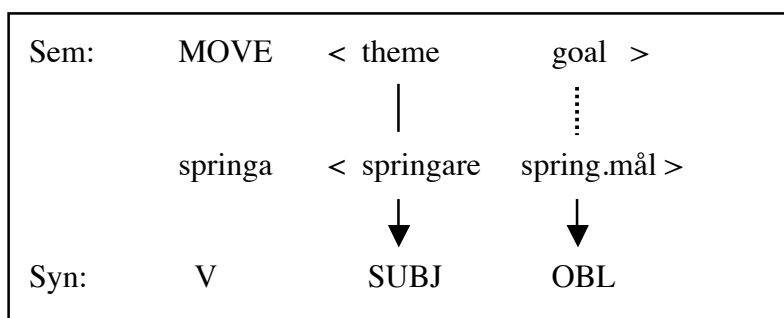
I (17a) är partikeln en verbpartikel och vill inte gärna ha något annat led mellan sig och verbet. I (17b) tolkas partikeln *ut* som ett adverbial och är en del av en partikelfras. Hennes definition är ganska vid, vilket betyder att hon ser det mesta som verbpartiklar.¹² Partikeln, i den för

---

¹² Att göra den här sortens distinktioner är ganska snårigt. Det finns en mängd kriterier för hur man ska kunna skilja dem åt, men inget verkar vara helt tillfredställande. Det vanligaste kriteriet är det prosodiska, men i en rent skriftspråklig analys som i denna uppsats är det mer adekvat med positionella och syntaktiska kriterier. För en närmare diskussion kring distinktionen mellan verbpartikel och adverb, se Strzelecka (2003:kap5).

uppsatsen undersökta konstruktionen, ses framför allt som adverb då den har sin riktningsbetydelse intakt.

Inom konstruktionsgrammatik har intransitiv rörelsekonstruktion undersökts i begränsad utsträckning av Goldberg (1995). Goldberg nämner konstruktionen *intransitive motion construction* lite flyktigt, medan den transitiva rörelsekonstruktionen (kallad *caused-motion*) behandlas mer utförligt.¹³ Goldberg (1995:78) beskriver den intransitiva rörelsekonstruktionen på följande sätt:

Figur 1. *INTRANSITIVE MOTION CONSTRUCTION* + *springa*.

I figuren visas konstruktionen med verbet *springa*.¹⁴ Enligt Goldberg har intransitiv rörelsekonstruktion (*intransitive motion construction*) två argument, nämligen 'den/det som rör sig' (THEME) och slutdestinationen för händelsen (GOAL). Den övre raden i figuren beskriver konstruktionens betydelse och den undre raden beskriver syntaxen. I konstruktionen länkas de semantiska rollerna THEME och GOAL ihop med de syntaktiska funktionerna subjekt och adverbial. Den streckade linjen under GOAL betyder att ledet är optionellt. På verbpositionen sätter man in det aktuella verbet. Konstruktionens inneboende betydelse motsvarar scenen MOVE, vilket i detta fall innebär att ngn (springaren) springer till en slutdestination (spring.mål). Goldberg tar inte explicit hänsyn till om konstruktionen har rollen KÄLLA eller MÅL.

Olofsson (2009a) är en annan konstruktionsgrammatisk studie och här görs en indelning mellan tre huvudtyper av rörelsekonstruktioner, som i

¹³ Den svenska motsvarigheten till den engelska *caused-motion* kan kallas *orsakarörelse* och har i viss utsträckning undersökts i Olofsson (2009b).

¹⁴ Goldberg använder inte något konkret verb i presentationen av konstruktionen. Jag har därför valt det svenska rörelse verbet *springa* i figur 1 för att förklara analysmodellen.

sin tur kan vara antingen intransitiva eller transitiva.¹⁵ Indelningarna är baserade på en undersökning där 41 informanter (studenter av svenska som främmande språk) beskriver tre olika typer rörelsescener fördelat på 12 bilder. De tre typerna illustreras i lista 2:

Lista 2. Tre typer av rörelsekonstruktioner

KÄLLA	MÅL	VÄG _{LOKATIV}
Intransitiv <i>Flaskan flöt ut ur grottan</i>	Intransitiv <i>Bollen rullar in i målet</i>	Intransitiv <i>Lars springer förbi hindret</i>
Transitiv <i>Emma kastar ut flaskan ur grottan</i>	Transitiv <i>Örjan sparkar in bollen i mål</i>	Transitiv <i>Lisa slänger Max över taket</i>

Strzelecka gör en liknande indelning med termerna *allativ* (målriktad), *ablativ* (startpunkt/källa) och *perlativ* (väg). Enligt henne kan man göra följande indelning av basala rumspartiklar i svenskan (Strzelecka 2003:97, hämtade ur Tablå 4:1):

Lista 3. Basala rumspartiklar i svenskan

Allativ	hit, dit, upp, ner, fram, sta, hem, in, åt, till, mot, vart
Ablativ	undan, bort, ur, ut, av, från, vadan
Perlativ	längs, genom, via, kring, om, runt

I den intransitiva rörelsekonstruktionen med MÅL, som jag undersöker i den här uppsatsen, kan alltså partiklar och prepositioner i kategorin *allativ* ingå. Några exempel på det ser vi i (18):

- (18) a. Jack rusade in till de andra (E)
b. Han hoppade upp på bordet (E)

Men även den ablativa partikeln *ut* kan kombineras med en prepositionsfras med rollen MÅL. Skillnaden mellan exempelvis partiklarna *in* och *ut* är då ett visst skifte i perspektiv. Jämför följande exempel:

¹⁵ Viberg (1981:53) gör skillnad på intransitiv och transitiv rörelse med termerna *egenförflyttning* och *objektsförflyttning*. Den förstnämnda termen använder jag på ett något mer specifikt sätt i den här uppsatsen (se avsnitt 5.1 Konkret rörelse).

- (19) a. Hanna gick in i köket (E)
 b. Hanna gick ut i köket (E)

Om vi tänker oss en filmscen där en kamera ska följa huvudaktören (agenten) genom händelsen, så följer kameran med *Hanna* (19a) in i köket, medan i (19b) står kameran kvar i det rum eller den plats som *Hanna* utgår ifrån när hon går till köket. Detta brukar kallas att partikeln är perspektiv, då den anger ”riktning och befintlighet uppfattade med det perspektiv som talarens placering innebär eller från en annan utsiktspunkt som är given i textsammanhanget” SAG (2:672).

Ytterligare en typ av rörelsekonstruktion som behandlas både i Strzelecka (2003) och i Olofsson (2009a) är konstruktion med den semantiska rollen PLATS istället för MÅL, KÄLLA eller VÄG_{RIKTNING}. Konstruktionen kan kallas *lokativ rörelsekonstruktion* och innebär att rörelsen sker inom ett begränsat område, där inga gränser korsas. Konstruktionen exemplifieras i (20):

- (20) a. Tore strosade omkring i parken (E)
 b. Lisa spexade runt på scenen (E)

Rörelsekonstruktioner har även behandlats i några konstruktionsgrammatiska studier av andra fenomen. I en studie av reflexiv och deponens presenterar Lyngfelt (2007) rörelsekonstruktionerna bakom uttryck som *Bussen segade sig upp för backen* och *Frank grävde sig ut ur fångelset* (Lyngfelt 2007:103–104). Martola (2007) undersöker olika strukturer som prepositionen *åt* förekommer i och presenterar rörelsekonstruktionen bakom *han kunde ha lossat skott åt alla håll* och *Nisse Bergqvist, som var vänsterback för brandkåren, lurades åt fel håll gång på gång* (Martola 2007:103–104).

2.3 Produktivitet

Syntaktisk produktivitet i den här uppsatsen definieras som en argumentkonstruktions förmåga att utvidgas (eng. *extend*) till nya verb (Goldberg 1995, 2006; Bybee & Thompson 2007; Barðdal 2008; Bybee 2010). Detta förklarar Barðdal (2008) på följande vis:

When a new verb, however, enters a language, it always occurs as an integrated part of some argument structure construction. When that happens, a new type has been added to the list of verbs associated with that particular syntactic pattern, which has thereby been extended (Barðdal 2008:31).

Citatet ovan antyder att det handlar om nya verb, men det kan även handla om befintliga (etablerade) verb som får ett nytt användningsområde.

För att ta reda på en konstruktions produktivitet brukar man undersöka hur frekvent den är. Man brukar i de här sammanhangen skilja mellan två typer av frekvenser: token och typ. Tokenfrekvens är det antal gånger en specifik lexikal enhet förekommer i en konstruktion, och typfrekvens är det totala antalet olika enheter (verb i denna uppsats) som förekommer på en specifik plats i konstruktionen. Exempelvis kan vi tänka oss en text där verbet *springa* förekommer tio gånger i en intransitiv rörelsekonstruktion. Då har *springa* en tokenfrekvens på tio, men det handlar bara om en typ.¹⁶ I litteraturen (Goldberg 1995, 2006; Bybee & Thompson 2007; Barðdal 2008; Bybee 2010) brukar typfrekvens anges som den viktigaste faktorn för att avgöra en konstruktions produktivitet.¹⁷ Om en konstruktion kan förekomma med många olika verb, är det mer troligt att konstruktionen kan utvidgas till nya verb. Detta beskriver Bybee & Thompson (2007) på följande sätt:

The more lexical items that are heard in a certain position in a construction, the less likely it is that the construction will be associated with a particular lexical item and more likely it is that a general category will be formed over the items that occur in that position. The more items the category must cover, the more general will be its criterial features and the more likely it will be to extend to new items (Bybee & Thompson 2007:275).

Bybee & Thompson menar alltså att ju fler olika lexikala enheter som förekommer i en konstruktions lucka, ju mer generell uppfattas den, och att det därför är större sannolikhet att luckan kommer att fyllas av nya lexikala enheter.

En annan faktor som påverkar en konstruktions produktivitet är dess grad av öppenhet (*openness* i Goldberg 2006), vilket refererar till den

---

¹⁶ Ibland skiljer man mellan *absolut typfrekvens*, vilket är när alla enheter som förekommer i konstruktionen finns upptagna i en ordbok, och *relativ typfrekvens*, vilket är när alla de förekommande enheterna finns i en representativ korpus (se Barðdal 2008:177). De här två olika typfrekvenserna gör inte nödvändigtvis samma utsagor om produktivitet.

¹⁷ Enligt Bybee (2010:95–96) verkar tokenfrekvens snarare ha negativ effekt på produktivitet då hög tokenfrekvens ger intrycket att konstruktionen är låst till ett visst verb, och inte är öppen för flera olika verb.

semantiska variationen mellan de förekommande verben.¹⁸ Suttle & Goldberg (kommande) använder istället termen *variability* och Bybee (2010) använder termen *schematicity*. Barðdal (2008) använder termen *semantic coherence* för att beskriva det omvända fenomenet, dvs. den semantiska samhörigheten mellan verben istället för den semantiska variationen. Ett sätt att beskriva en konstruktions grad av öppenhet är att dela in de förekommande verben i verbklasser (vilka i sig är abstraktioner över en mängd verb) för att åskådliggöra den semantiska variationen.¹⁹ Goldberg (1995:126) listar 69 verb fördelade på nio olika verbklasser, som samtliga kan förekomma i bitransitiv konstruktion i engelskan (*ditransitive construction*). Barðdal (2008:63–66) redovisar 46 klasser med verb som alla kan förekomma i den isländska transitiva konstruktionen Nom-Acc. För att exemplifiera den semantiska variationen kan nämnas några av de 46 verbklasserna: *Verbs of appearing*, *Verbs creation and reshaping*, *Verbs of destruction*, *Verbs of perception*, *Verbs of possession* osv. Antalet verb (dvs. typfrekvensen) som förekommer i den konstruktionen i hennes undersökning är närmare 1700 transitiva verb.

Enligt Goldberg (2006:99) är språkbrukare försiktiga med att använda nya verb i en konstruktion, och använder endast nya verb när det nya verbet har semantiska likheter med andra verb som redan observerats i konstruktionen. Goldberg menar att exempelvis verbet *screech* kan användas i en engelsk intransitiv rörelsekonstruktion, som i (21) nedan, för att andra ljudhärmande verb observerats i konstruktionen med liknande betydelse, exempelvis *rumble* med betydelsen ”to move causing a rumbling sound” (Goldberg 2006:100).

(21) The truck screeched down the street

Goldbergs resonemang tyder på att utvidgning sker genom analogi. För att kunna utvidga genom analogi måste man förstå de strukturella

---

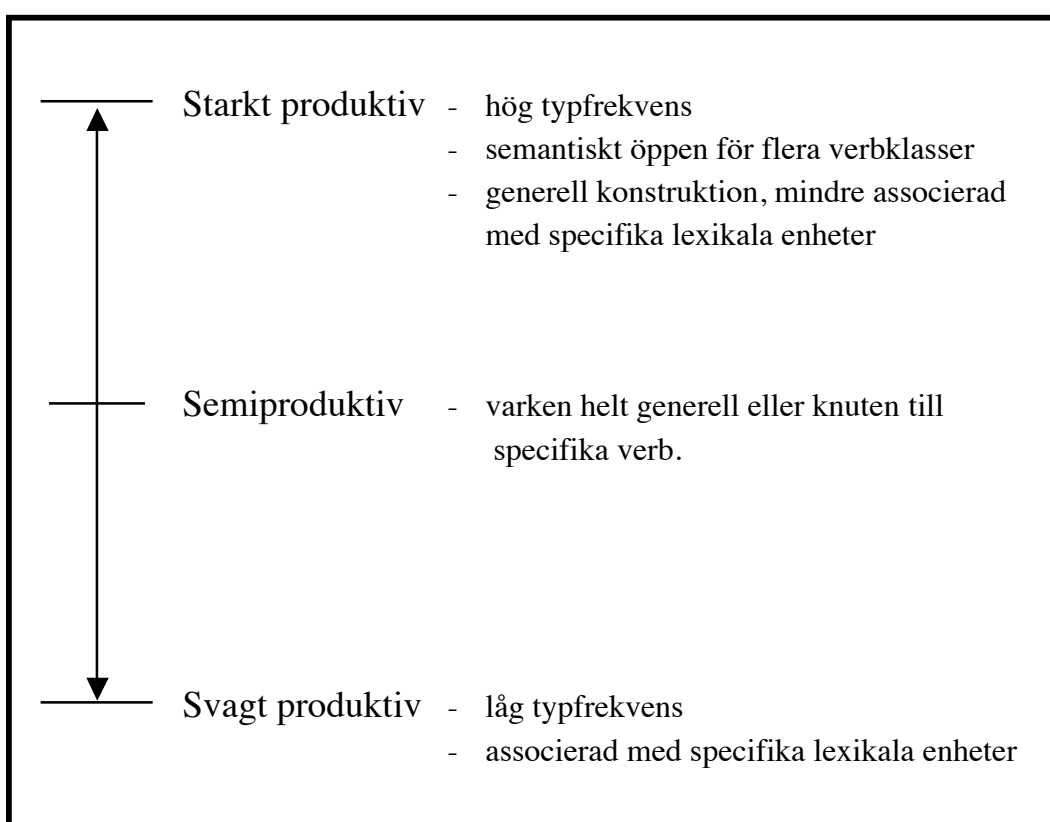
¹⁸ Goldberg (2006:93) nämner ytterligare en faktor som antas vara viktig vid kartläggningen av en konstruktions produktivitet, nämligen *statistical pre-emption* som handlar om att språkbrukare lär sig att inte övergeneralisera konstruktioner genom att vid upprepade gånger höra ett alternativt uttryckssätt. På detta sätt lär sig språkbrukare vilket sätt som är konventionellt att använda ett mönster på.

¹⁹ Antalet verbklasser beror på hur många klasser man utgår ifrån, och hur finindelade kategorier man har. Exempelvis utgår Levin (1993) från 49 huvudklasser, medan SAG (2:514–516) räknar med 3 huvudfält och totalt 19 klasser.

relationerna i den konstruktion som verbet ingår i för att använda ett annat verb med liknande funktion/betydelse (Barðdal 2008, Bybee 2010). På detta sätt är $verb_1$ i $X verb_1 in i Z$ analogt med $verb_2$ i $A verb_2 in i C$ för att de båda ingår i samma struktur.

Enligt Bybee (2010) sker all utvidgning genom analogi, och att en konstruktion med hög typfrekvens är mycket produktiv beror på att det då finns många kandidater (verb) att göra utvidgningar ifrån.

Produktivitet i den här uppsatsen ses som ett gradvist fenomen som kan sträcka sig från svagt produktiv till starkt produktiv. I figur 2 presenteras en modell över produktivitet som ett gradvist fenomen.

Figur 2. Modell över produktivitet som gradvist fenomen

En konstruktion med låg typfrekvens har en svag grad av produktivitet. Den lägsta möjliga typfrekvens är en, och utgör ett verb-specifikt, eller starkt idiomatiskt mönster.²⁰

²⁰ Enligt Barðdal (2008) är det endast den svagare formen av produktivitet som utvidgas genom analogi, och att utvidgning i den starkare formen av produktivitet sker genom någon mer generell process. Här skiljer sig alltså Barðdal (2008) och Bybee (2010) åt, då den senare menar att utvidgningar genom analogi sker även vid starkare grad av produktivitet.

En starkt produktiv argumentkonstruktion har alltså hög typfrekvens och är semantiskt öppen för många verbklasser (Goldberg 1995, 2006; Bybee & Thompson 2007; Barðdal 2008; Bybee 2010). Detta innebär i sin tur att konstruktionen inte är förknippad med en lexikal enhet, dvs. att den inte är verbspecifik.

Semiproductiva argumentkonstruktioner är ”varken helt generella eller knutna till specifika verb” (Lyngfelt 2008:132), och får här ses som något slags mellanting mellan starkt och svagt produktiva konstruktioner, eller rättare sagt mer eller mindre produktiva inom vissa verbklasser. Exempelvis kan inte bitransitiv konstruktion i engelskan (*ditransitive construction* i Goldberg 1995) utvidgas till vilka verb som helst, men kan ändå ses som produktiv inom exempelvis verbklassen *verbs of sending* (*send, mail, fax*).

I den här uppsatsen använder jag framför allt typfrekvens och konstruktionens grad av öppenhet (genom indelning av verb i verbklasser) för att beskriva IRM-konstruktionens produktivitet.

Det finns egentligen ingenting i Barðdals system som exkluderar att man ser på analogibegreppet som en process som fungerar på flera nivåer (Barðdal, personlig kommunikation). Hennes huvudpoäng med att analogi endast sker på den svagare produktivitetsnivån är att arbeta in det traditionella begreppet *analogi* i produktivetsbegreppet.

3. Material och metod

I det här avsnittet presenteras först det empiriska materialet för uppsatsen. Därefter beskrivs den analysapparat som används för att analysera materialet, samt en presentation av notationer. Avslutningsvis förs en metoddiskussion.

3.1 Material

Det empiriska materialet i uppsatsen är hämtat i huvudsak från två källor: en korpusundersökning i Språkbankens Parole-korpus <<http://spraakbanken.gu.se/lb/parole/>>, som är en morfosyntaktiskt taggad skriftspråkskorpus, och omfattar ca 25 miljoner ord baserade på texter (mestadels tidningstext) från 1976–1997, samt mer fria sökningar i sökmotorn Google <<http://www.google.se>>.

En fördel med korpusstudier är att man genom sökningar i stora textsamlingar kan hitta mönster, och att man i bästa fall induktivt kan abstrahera fram generaliseringar. Man kan alltså söka efter språkliga fenomen, och på så vis se hur just det fenomenet används av språkbrukare. En nackdel är att hur stor en korpus än blir finns det risk att just det specifika fenomen man vill undersöka inte finns med i materialet. Det behöver inte betyda att fenomenet inte finns och används i svenskan. Detta är ett argument för att använda Google som komplement, då dess omfång med stor sannolikhet innehåller de flesta språkliga fenomen. Här får man istället vara kritisk till data: det är inte säkert att språkexemplet är ett bevis på en konventionell användning.

Att använda sig av två materialkällor som Parole och Google är fördelaktigt för mitt studieobjekt av åtminstone tre anledningar:

a) I och med att Parole är morfosyntaktiskt taggad är det möjligt att göra sökningar på syntaktiska mönster genom att skapa specifika söksträngar.²¹ Detta är omöjligt med Google. Här får man testa sig fram genom att söka på specifika verb och ordval. Men man kan inte göra några generaliseringar eller statistiska antaganden av sökträffarna, som man kan i Parole.

b) Materialet i Parole är relativt gammalt. Med Google är det möjligt att finna mer aktuella texter, vilka kan säga något om hur dagens svenska språkbruk ser ut, och är intressant när man, som jag, gör en

---

²¹ För en utmärkt beskrivning av hur sökningar i Parole fungerar se Jansson (2006:30). Här finns dessutom ett trevligt tips på hur man kan hantera sina sökträffar med Excel (se sid. 31).

undersökning om hur ett syntaktiskt mönster kan användas med nya verb eller befintliga verb med en annorlunda funktion.

c) En stor fördel med Google är att det finns många olika typer av texter (tidningstext, vetenskapliga artiklar, informella texter som bloggar och diskussionsinlägg), och att materialet är oerhört stort. Parole består mestadels av roman- och tidningstexter, och man kan fråga sig hur representativa dessa texter är för det kollektiva svenska språkbruket.

Som vi ser kompletterar de båda källorna varandra. Nackdelen med den ena är fördelen med den andra och vice versa.

Fokus i mitt material ligger på autentiskt språkbruk, vilket ter sig fullt naturligt ur ett språkbruksbaserat perspektiv. Utifrån ett sådant perspektiv, där grammatiken är baserad på lingvistisk erfarenhet, finns det ingen typ av data som är exkluderad bara för att den antas representera performansen snarare än kompetensen (Bybee 2010:5).

Inom språkvetenskapen (framför allt inom den generativa grammatiken) är en vanlig källa att rådfråga den egna språkkänslan, dvs. den grammatiska bedömning eller reaktion vi spontant ger ett yttrande. Språkkänslan kan man exempelvis komma åt genom att manipulera autentiska språkexempel eller att skapa egna (s.k. skrivbordsexempel) för att se vad som är möjligt och omöjligt i ett språk. Språkkänslan används också när man tolkar autentiska språkexempel.

3.2 Analysapparat och notation

I mina analyser presenterar jag olika varianter av IRM-konstruktionen. För att beskriva dessa använder jag den beskrivningsmodell som Lyngfelt (2007) använder, och som är en något avskalad variant av den som används i Goldberg (1995). IRM-konstruktionen kan beskrivas på följande sätt:

$$(22) \quad [\text{AGENT/TEMA} - \text{V} - \text{VÄG}_{\text{RIKTNING}} - \text{MÅL}] \\ \langle \text{Subj} - \text{V} - \text{Part} - \text{PP} \rangle$$

Den övre raden i (22) beskriver den semantiska strukturen med semantiska roller, där 'en AGENT eller ett TEMA verbar längs en väg/riktning till en slutdestination'. När rörelsen ses som avsiktlig har subjektet i konstruktionen rollen AGENT, och i de fall där rörelsen ses som oavsiktlig har subjektet rollen TEMA. Den undre raden visar den tillhörande syntaktiska analysen i form av ett subjekt, ett verb, en riktningspartikel samt en prepositionsfras. På grund av verbets centrala roll i en sats, är en grundläggande frågeställning vilka verb som kan användas i konstruktionens verbposition. Enligt Goldberg (1995) ska

verbet i konstruktionens verbposition vara semantiskt kompatibelt med konstruktionens semantik, i detta fall kompatibelt med en intransitiv rörelsescen. I denna uppsats driver jag tesen att konstruktionen kan användas produktivt i viss utsträckning och att det är det som möjliggör kompatibiliteten mellan verb och konstruktion.

Jag använder följande tecken för att ange min bedömning av språkexempel:

- (23) a. *Cykeln jag parkerade stadsbiblioteket utanför (E)
 b. ? Lena plockade korgen (Jansson 2006)
 c. # Colorless green ideas sleep furiously (Chomsky 1957)

Tecknet * framför en sats betyder att den är ogrammatisk. Tecknet ? i (23b) betyder att den är tveksam, dvs. uttryck som inte är direkt fel men inte heller helt bra.²² I (23c) hittar vi Chomskys (1957) klassiska exempel på att en mening kan vara grammatiskt korrekt och samtidigt semantiskt orimlig, vilket markeras med tecknet #. Detta har han framfört som argument för att skilja syntax och semantik åt.

3.3 Metod

För att avgränsa undersökningen har jag valt att låta *in* representera VÄG_{riktning} och *i* representera den prepositionsfras som realiserar rollen MÅL. Konstruktionen för undersökningen ser ut på följande sätt:

- (24) [V – VÄG_{RIKTNING} – MÅL]
 <V – Part (*in*) – PP (*i*)>

Jag har utgått från följande söksträng i Parole:

[msd="V@IIAS"|msd="V@IPAS"|msd="V@IUAS"|msd="V@M0AS"|msd="V@N0AS"] [word="(in)" & msd="QS"] [word="(i)" & msd="SPS"]²³

Söksträngen är låst vid att verbet direkt följs av en partikel som i sin tur direkt följs av en prepositionsfras. Söksträngen innehåller endast aktiva verb för att på så vis skala bort transitiva träffar i passiv form (ex. *bollen*

²² Om en sats är ogrammatisk eller tveksam kan ibland skilja sig mellan olika personer, då vår språkkänsla ibland accepterar olika saker.

²³ Söksträngen innehåller flöjande element: verb preteritum aktiv + verb presens aktiv + verb supinum aktiv + verb imperativ aktiv + verb infinitiv aktiv + partikel (*in*) + preposition (*i*).

sparkades in i mål). Partikeln (QS) tar inte ställning till huruvida det handlar om verbpartikeln eller adverb. Med söksträngen riskerar jag att missa vissa relevanta träffar, där exempelvis satsen har inverterad ordföljd. Exempeltyper som jag inte kommer åt med min söksträng exemplifieras i (25):

- (25) a. under torsdagen plöjde också två bilar in i de åskådarmassorna som kantar rallyt (P)
 b. kryper djupare in i skogen (Strzelecka 2003)
 c. In i rummet stormade Ludwig och Walther, ambulanspersonalen och även Irma (G)
 d. Johan gick in i ∅ (E)

Främst handlar det om exempel med ett eller flera led placerade mellan verb och partikel. I (25a) är det både ett subjekt och ett satsadverbial som är mellanliggande led, och i (25b) är det ett (sätts)adverbial. I (25c) är partikel + prepositionsfrasen fundamenterade. (25d) är exempel på konstruktion med elliptiskt led. Tecknet ∅ betyder att prepositionsfrasen som har rollen MÅL inte är uttryckt, och att den redan är känd i sammanhanget, dvs. målet har presenterats tidigare i kontexten och behöver inte nämnas igen. Detta brukar kallas *nollinstansiering* (se Goldberg 1995:58–59 för ett sådant resonemang). Det finns helt enkelt en hel del former som jag inte kommer åt med min söksträng.

Undersökningen gav totalt 3569 träffar. Av dessa har jag sorterat bort sammanlagt 442 träffar som enligt söksträngen formellt sett ut som IRM-konstruktionen men som av olika anledningar inte varit exempel på den undersökta konstruktionen. Några exempel på sådana exemplifieras i (26):

- (26) a. en finländsk pojke, som han övermannade och låste in i bilens bagageutrymme. (P-U)
 b. somnade in i sovrummet (P-U)
 c. Men bara under förutsättning att Zaires vapenleveranser in i lägret upphör. (P-U)
 d. Han stred in i det sista (P-U)

(26a) ser ut som ett exempel på IRM, men är transitivt. Objektet *en finländsk pojke* är det som relativsatsen syftar tillbaka på. Transitiva exempel var den vanligaste feltypen. (26b) bygger på en lokativ konstruktion som kan beskrivas: [[V+vp] + [PP_{PLATS}]], där partikeln inte anger riktning och prepositionsfrasen har den semantiska rollen PLATS

istället för MÅL. Det här är ett klart fall av verbpartikel, vilket framgår av att det inte går att placera adverbialen *rakt* mellan verb och partikel (**X somnade rakt in i sovrummet*). I (26c) anges *vapenleveranser* som verb, vilket det inte är. Denna typ av fel var ganska ovanlig, och har att göra med någon felkodning i korpusens annotering. En ganska vanlig feltyp är (26d). Frasen *in i det sista* bör ses som en fast fras, ett tidsadverbial med betydelsen 'så länge som möjligt'. Här har inte frasen rollerna VÄG_{RIKTNING} och MÅL, utan rollen TID.

Efter att ha rensat bort de träffar som inte var exempel på IRM-konstruktionen, var det 3127 träffar på IRM-konstruktionen kvar. Min bedömning är att detta är tillräckligt för att ge en bred bild av konstruktionen, samtidigt som det är hanterbart med tanke på uppsatsens omfattning.

Jag har analyserat Parolematerialet på så vis att jag har tittat på typfrekvensen, dvs. det totala antalet olika verb som förekommer i sökningen. Jag har inte tagit tokenfrekvensen i akt, dvs. det antal gånger ett specifikt verb förekommer i undersökningen, då detta inte bör spela någon roll för min uppsats. Det är givetvis så att vissa verb förekommer fler gånger än andra (exempelvis är *gå* och *komma* verb med hög tokenfrekvens, medan *dirigera* och *pipa* har låg). Jag har sedan delat in de förekommande verben i olika verbklasser för att få en bild av konstruktionens öppenhet. Detta leder oss till nästa avsnitt som just behandlar IRM-konstruktionens typfrekvens och öppenhet.

4. Konstruktionens typfrekvens och öppenhet

I detta avsnitt diskuterar jag IRM-konstruktionens typfrekvens i Paroleundersökningen, samt undersöker konstruktionens öppenhet genom att se närmare på vilka verbklasser som verben kan placeras i.

Typfrekvensen, dvs. det totala antal verb som förekommer i konstruktionens verbposition presenteras som en totalsumma, men jag redogör även för hur många verb som representerar respektive verbklass.

Verbklassindelningen i tabell 1 nedan bygger främst på verbklassindelningen i SAG (2:514–516) och Levin (1993). SAG räknar med 3 huvudfält och totalt 19 klasser, och Levin räknar 49 huvudklasser. När det kommer till rörelseverben har jag delat in dessa i olika subtyper utifrån rörelseramarna i FrameNet²⁴ (se figur 3 i avsnitt 5.). FrameNet är en lexikal databas där ords betydelse beskrivs genom olika ramar. En ram (eng. *frame*) är en scen eller situation som man associerar med en viss lexikal enhet (ex. ett verb). Exempelvis associerar vi verbet *gå* med en rörelsescen, dvs. där 'nån rör sig in i/ut ur/förbi en förhållningspunkt'. I varje ram finns det ett antal s.k. ramelement, vilket är för scenen typiska deltagare eller semantiska roller, och information om hur dessa ramelement uttrycks syntaktiskt.

Indelningen är också inspirerad av min intuitiva uppfattning om vad verbet prototypiskt har för semantiska egenskaper, och är i detta läge frikopplad från rörelsekonstruktionen, dvs. indelningen är lexikalt orienterad, inte syntaktiskt. Jag har alltså lyft verbet ur sin kontext. Skulle jag ha utgått från verbets funktion i rörelsekonstruktionen skulle fler verb klassats som rörelseverb.

---

²⁴ Jag har utgått från Berkeley FrameNet <<http://framenet.icsi.berkeley.edu/>> som är det mest utvecklade. Den svenska motsvarigheten Svenskt Frasnät <<http://spraakbanken.gu.se/swefn/>> är i skrivande stund under uppbyggnad och har ännu inte utvecklat tillräckligt många rörelseramar.

Tabell 1. *Verbklasser och antal verb i Parole-undersökningen*

Verbklass	Antal verb
Rörelseverb	96
Ljudverb/Ljudhärmande verb	15
Perceptionsverb	14
Kontaktverb	9
Hjälppverb	8
Röstverb	5
Tillståndsförändring	4
Instruktionsverb	3
Väderverb	3
Skapa & Förändra	2
Upptäckerverb	2
Ljusverb	1
Önskan	1
Total:	163

Tabellen visar att den vanligaste verbtypen är rörelseverb, som utgör lite mer än hälften av det totala antalet verb i undersökningen. De näst största verbgrupperna är Ljudverb och Perceptionsverb, följt av Kontaktverb och Hjälppverb. Längst ner i tabellen hittar vi grupper med ett fåtal representanter (ex. Instruktionsverb, Väderverb) eller enbart en representant (Ljusverb, Önskansverb).

Att dela in verb i olika verbklasser kan ibland vara problematiskt. Det är svårt att avgöra om ett verb ska tillhöra en eller en annan klass när verben är polysema, dvs. har flera betydelser, då det spelar stor roll vilket sammanhang verbet används i för att avgöra vilken betydelse som är aktuell. Slår man exempelvis upp verbet *susa* i SO (2009) får man veta att verbet har tre betydelser:

- (27) a. 'ge ifrån sig sus' (huvudbetydelse)
 b. 'om fysiskt obehag i form av sådant (upplevt) hörselintryck'
 c. 'förflytta sig med en hög hastighet'

Betydelseerna illustreras i SO med följande språkexempel: *det susade i trädskronorna* (27a), *det susade i öronen* (27b), *tåget susade förbi* (27c). Verbets valensmönster ser ut på följande sätt: (~ (*iväg el. förbi*) (*ngnstans*)), där partikel och prepositionsfras är optionella. Men detta är lite missvisande, då konstruktionsuppgifterna gäller för hela artikeln.

Exempelvis kan inte *susa* ha betydelsen i (27a) i konstruktion med partikel och prepositionsfras, och betydelsen i (27c) utanför rörelsekonstruktionen, se (28):

- (28) a. Vinden susade (SO)
 b. ? Bollen susade (E)
 c. bollen susade in i bortre gaveln (P-U)

Det verkar vara en typisk egenskap för *vinden* att kunna ge ifrån sig ett susande ljud, som i (28a). Det är en mindre typisk egenskap för bollar att ge ifrån sig ett liknande ljud, vilket gör exempel (28b) tveksam. Man skulle kunna tänka sig att bollen har ett hål där det strömmar ut luft varvid ett susande ljud uppstår. Det är först i (28c) som verbet har betydelsen 'förflytta sig med en hög hastighet'. Skillnaden mellan (28a-b) och (28c) är att de två första exemplen fokuserar själva ljudet, medan det senare fokuserar rörelsen. Det är alltså den syntaktiska omgivningen som avgör vilken av de olika betydelseerna det ska ha. Detta är, som nämndes i avsnitt 2.2, en av Goldbergs (1995) huvudpoänger, att betydelser kan tillskrivas konstruktioner istället för verben. Levin (1993) delar in verb i verbklasser efter syntaktisk konstruktion. I tabell 1 kategoriserar jag verbet *susa* som ett ljudverb. Rörelsetolkningen får verbet i rörelsekonstruktionen (mer om detta i avsnitt 6.1).

Ytterligare ett exempel på ett svårtolkat verb, som i IRM-konstruktionen får rörelsetolkning, exemplifieras i (29):

- (29) a. John daskade till Hans (E)
 b. kulan daskade in i den flygande ängeln (P-U)

I (29a) tolkas verbet *daska* som ett kontaktverb, medan verbet får en rörelsetolkning i (29b). Ska man klassa verbet som kontaktverb eller som ljudverb? Detta blir ett problem med en lexikal utgångspunkt, men kan förklaras med ett konstruktionsperspektiv att verbet är kontaktverb i en transitiv konstruktion (29a) och ljudverb i IRM-konstruktionen (29b).

Tabellen ovan visar att IRM-konstruktionen har en typfrekvens på 163 verb i Parole-undersökningen. Konstruktionens öppenhet kan beskrivas med att verben kommer från 13 olika verbklasser. Goldberg (1995:126) räknar med en typfrekvens på 69 verb fördelat på 9 verbklasser för bitransitiv konstruktion i engelskan. Den lägsta graden av produktivitet är en konstruktion med endast 1 i typfrekvens. I relation till detta kan sägas att IRM-konstruktionen är långt ifrån en generell

konstruktion, öppen för de flesta typer av verb, men inte heller så specifik att endast ett fåtal verb abonnerar på dess verbposition.

I följande avsnitt (5 & 6) presenterar jag subtyper och olika användningar av IRM-konstruktionen vilket förhoppningsvis ger en tydligare bild av hur vi använder konstruktionen.

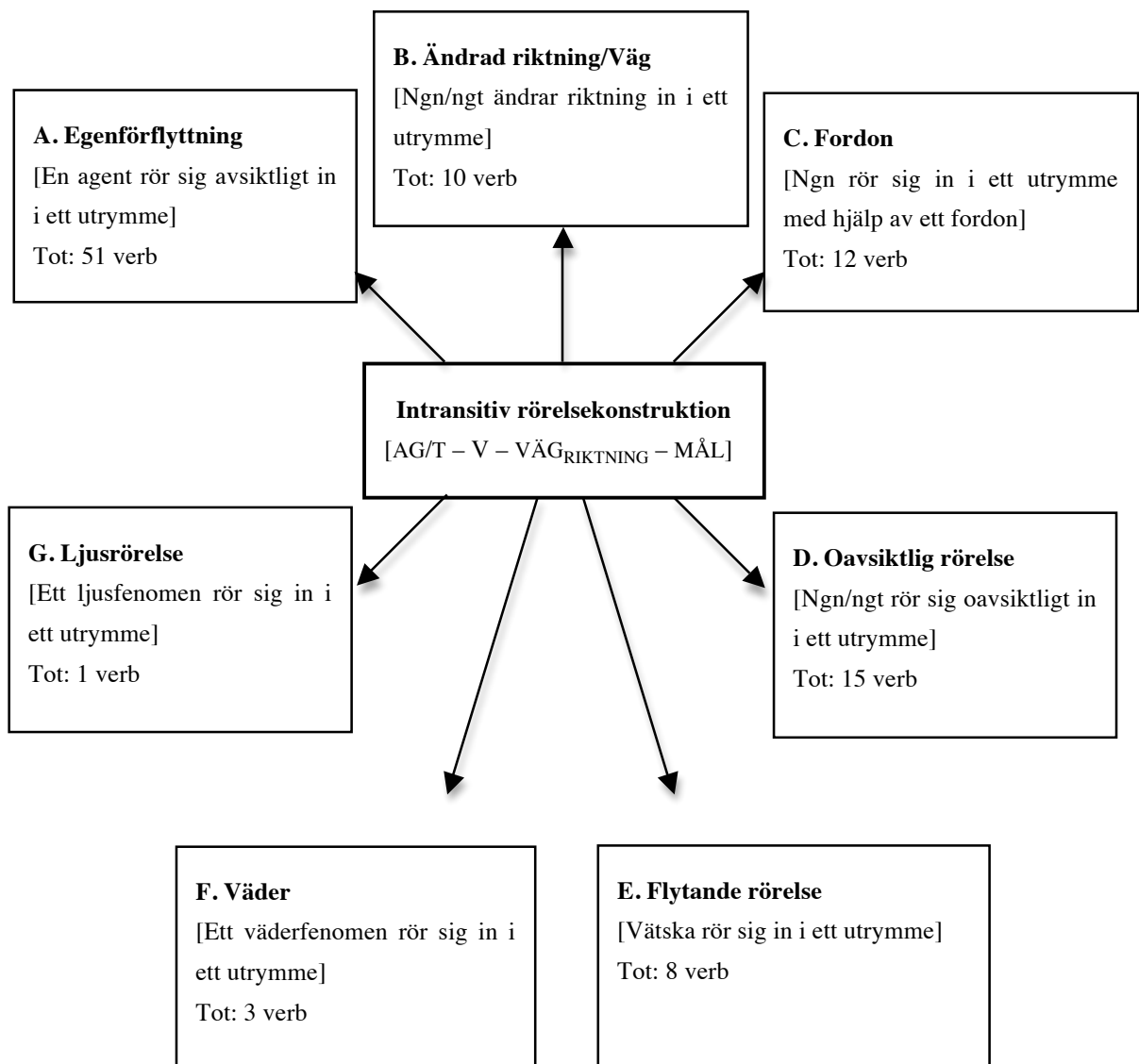
5. Konkret rörelse

I det här avsnittet presenterar jag olika subtyper av IRM-konstruktionen.

Inom konstruktionsgrammatik (liksom inom kognitivt inriktade teorier) utgår man från att konstruktioner ingår i nätverk med andra närliggande konstruktioner (Goldberg 1995:67). Man kan tala om konstruktionsfamiljer, där medlemmarna delar en uppsättning drag. Strzelecka (2003:38) använder i detta sammanhang den svenska termen *familjelikhhet*. I en sådan här modell har vanligen en av konstruktionstyperna (den prototypiska) en central status, och som de andra typerna är relaterade till genom polysemiska och metaforiska länkar. Den syntaktiska informationen är exempel på ett drag som ärvt av den centrala betydelsen, medan de semantiska egenskaperna kan variera. Av denna anledning kan man se konstruktionen som polysemisk, att samma form har något olika betydelser.

Som tabell 1 i förra avsnittet visade, utgör rörelseverben merparten av de verb som förekommer i konstruktionen (96 av 163). Utifrån mina analyser av Parole-materialet ger jag i figur 3 nedan ett förslag på hur rörelseverben kan delas in. Vid varje typ anges antal verb från Paroleundersökningen. Det förekommer även ett fåtal verb som inte är rörelseverb (Väderverb och Ljusverb), men som fungerar som rörelseverb i konstruktionen. De ramliknande typerna i figuren ses som specifika typer av den mer abstrakta scen som konstruktionen beskriver.

Figur 3. Olika subtyper av IRM-konstruktionen.

Egenförflyttning (A i figur 3) kan ses som den prototypiska användningen av IRM-konstruktionen, och är en scen där en AGENT avsiktligt rör sig in i ett utrymme. Exempel på verb i denna typ är *rusa* (30a), *marschera* (30b), *springa*, *hoppa*, *gå*, *krypa* osv. där verbet anger på vilket sätt subjektet rör sig. Av de 96 rörelseverben i undersökningen är 51 exempel på egenförflyttning.

- (30) a. Lars rusade in i boden (P-U)
 b. Stig marscherade in i huset (P-U)

I (30a) är *rusa* det sätt som *Lars* rör sig på. Verbet anger en hög hastighet, varvid vi förstår att det går fort in i slutdestinationen *boden*. I (30b) rör sig *Stig* på ett taktfast sätt, vilket beskrivs med verbet *marschera*. Agentrollen i subtypen egenförflyttning antyder att subjektet är animat. En inanimat referent skulle inte fungera semantiskt:

- (31) a. # burken springer in i rummet (E)
 b. burken flög in i rummet (E)

Burkar kan inte röra på sig av egen kraft och kan således inte springa som i (31a), vilket gör satsen semantiskt ofullständig, om inte *burken* är ett smeknamn för en person vill säga eller om vi har att göra med en levande burk i en tecknad film. Det intressanta här är att det inte är uteslutande syntaktiska faktorer som avgör vad som kan vara subjekt eller inte. *Burken* i (31b) fungerar alldeles utmärkt semantiskt sett men det är inte ett exempel på en egenförflyttning. Här finns det någon annan kraft än burken själv som orsakar dess rörelse in i rummet.

Ändrad riktning/Väg (B) är en scen, ofta med en AGENT som subjekt, där verbet har en inbakad riktning- eller vägmarkör (10 av 96 rörelseverb).²⁵ Subtypen exemplifieras i (32):

- (32) a. Reine återvände in i ateljén. (P-U)
 b. [...]och tvingade henne att retirera in i lägenheten (P-U)
 c. Mamma kommer in i rummet (P-U)

I exemplet (32a) förstår vi att *Reine* har varit i *ateljén* förut, att han kommer tillbaka dit. *Återvända* är ett verb som har en riktning i sin lexikala betydelse (bege sig tillbaka till tidigare plats). Detsamma gäller verbet *retirera* (32b) som har en betydelse i stil med 'att dra sig tillbaka'. Hit räknar jag också verbet *komma* (32c), som har en riktningensbetydelse i sig. Sådana verb kan kallas *väg-verb*.

Väg-verb, används i mycket större utsträckning i romanska språk än i germanska språk där det är vanligare att verbet uttrycker sättet för förflyttningen (Talmy 2000b). Jämför det spanska exemplet i (33a) (hämtat från Talmy, 2000b:49) och motsvarande exempel i (33b) på svenska (min översättning):

- (33) a. La butella entró la cueva (flotando)
 b. Flaskan flöt in i grottan

²⁵ Viberg (1981:55) kallar detta att riktningen är *inkorporerad* i verbet.

Verbet *entró* i (33a) betyder 'träda in ngnstans' eller 'komma in ngnstans' och har alltså en inbakad riktning. Sättet flaskan rör sig på anges optionellt i det spanska exemplet i form av ett particip (*flotando*). I det svenska exemplet (33b) anges rörelsesättet i verbet *flöt*, och riktningen uttrycks med partikeln *in*.²⁶

I Olofsson (2009a) visade det sig att vissa språkbrukare med svenska som främmande språk, som hade romansk språkbakgrund, ibland använde en transitiv struktur istället för en rörelsekonstruktion för att beskriva samma scen.²⁷ Jämför följande exempel (konstruerade av mig):

- (34) a. Bosse gick ut ur rummet (intransitiv konstruktion med KÄLLA)
 b. Bosse lämnade rummet (transitiv konstruktion + väg-verb)

Fordon (C) är en scen där ngn rör sig in i ett utrymme med hjälp av ett fordon (12 av 96 rörelseverb). Till fordonsverben hör i regel ett fordonsargument; t.ex. förutsätts det att en *cykel* finns med vid verbet *cykla*, eller en *segelbåt* vid verbet *segla*. Denna subtyp exemplifieras i (35):

- (35) a. den svenske vikingen seglade in i nuvarande Rysslands floddelta (G)
 b. Samtidigt lockar det naturligtvis att rida in i ett fullsatt Scandinavium igen. (P-U)
 c. Yo log lite, sen skatade hon därifrån, hon skatade in i klassrummet och placerade böckerna på bordet och skateboarden under sig. (G)

Ibland utelämnas själva fordonsargumentet, som i (35a), där det är underförstått att det är en *båt* som *den svenske vikingen* seglar med. Eller i (35b) där vi förstår att det är en *häst* som är implicit fordonsargument i och med att verbet *rida* används.

---

²⁶ *Flotando* kan användas på verbpositionen även i spanskan, men konstruktionen får då en annan semantisk helhetsbetydelse, som kan motsvaras av den partikellösa svenska MÅL-konstruktionen (ex. *Flaskan flöt till grottan* eller *mannen gick till huset*).

²⁷ Detta nämns i förbifarten i SAG (3:470): "Mål eller utgångspunkt kan också anges med objekt vid vissa transitiva verb. Sådana verb är t.ex. *nå*, *uppnå*, *lämna*, *överge*."

Verbet *skata* (35c) är ett intressant verb för den här uppsatsen.²⁸ Enligt SO har verbet använts i svenskan sedan 1992, och får därför ses som ett relativt nytt verb. Då själva produktivetsdefinitionen i uppsatsen är huruvida konstruktionen kan utvidgas till nya verb kan vi här konstatera att så är fallet, att konstruktionen är produktiv i någon utsträckning.

Oavsiktlig rörelse (D) är en scen där ngn/ngt rör sig oavsiktligt in i ett utrymme (15 av 96 rörelseverb). Subjektet har i denna subtyp rollen TEMA, och är oftast animat. Exempel på typen ges i (36):

- (36) a. Då snubblade hon och ramlade in i Pablo Picassos
"Skådespelaren". (G)
- b. Jag halkade in i badrummet. Halkandes på en häl, på en blöt
fläck på golvet blev jag både rädd arg och sittandes på
rumpan. (G)

I denna kategori ingår verb som *ramla*, *snubbla* eller *halka*, dvs. där ngn eller ngt hamnar i en rörelsescen som inte var dess avsikt. I exempel (36a) både *snubblar* och *ramlar* subjektet *hon*, och har ingen som helst avsikt att komma i fysisk kontakt med Picassotavlan. I (36b) förlorar subjektet *Jag* fästet på grund av att golvet är blött och hamnar oavsiktligt i *badrummet*.

Det är sällan man ser ett inanimat subjekt tillsammans med dessa verb i en konkret rörelsebeskrivning. Det är svårt att tänka sig en penna som ramlar eller snubblar. Detta kan bero på att det animata subjektets avsiktlighet står i kontrast mot subtypens oavsiktlighet.

Flytande rörelse (E), **Väder** (F) och **Ljusrörelse** (G) bygger på att subjektet utgörs av specifika fenomen, som verben i de olika klasserna är typiskt förknippade med. Det är exempelvis en typisk egenskap för vatten att *strömma* (37a), att vinden *blåser* (38b), eller att solen *lyser* (39a). Typerna skulle kunna ses som tre subtyper till en mer övergripande typ: Naturfenomen. Gemensamt för de tre är att subjektet är inanimat och därmed har rollen TEMA.

Flytande rörelse är en scen där vätska rör sig in i ett utrymme (8 av 96 rörelseverb). Typen exemplifieras i (37):

---

²⁸ SO (2009) använder stavningen *skejta*. En sökning med Google ger 7 960 träffar på "skatade" och 12 400 på "skejtade". Den stavning som används i SO är alltså den vanligaste. Sätter man in de två olika formerna i en sökfras med partikeln *in* och prepositionen *i* får man två träffar på *skejtade* och sex träffar på *skatade*.

- (37) a. [...] att vatten strömmat in i skeppet (P-U)
 b. stora mängder vatten forsade in i en gruva. (G)
 c. Fyllaren fungerar så att flaskan kan sättas under tryck så att när ölet rinner in i flaskan så är det samma tryck som [...] (G)

Strömma (37a) anger det kraftfulla sätt som en vattenmängd rör sig på in i *skeppet*, som är dess slutdestination. I (37b) anger verbet *forsa* ett liknande sätt som vattnet rör sig på. *Rinna* i (37c) ger ett något annorlunda rörelsesätt än (37a-b) då *ölet* inte nödvändigtvis förflyttar sig på ett kraftfullt sätt.

Väder är en scen där ett väderfenomen rör sig in i ett utrymme (3 väderverb i Parole). Exempel på denna typ ges i (38):

- (38) a. Det regnar in i lokalerna (P-U)
 b. vinden blåste in i rummet (G)

Att de tre subtyperna (E, F, G) är lika varandra märks på verbet *regna* (38a), som ligger väldigt nära typen flytande rörelse, då det även här en vätska som förflyttas. I (38a) används ett expletivt *det* som subjekt, men det är underförstått att det är regnet som gör förflyttningen. I (38b) är det tydligare att det handlar om ett väderfenomen då *blåsa* har att göra med en luftström i rörelse.

Ljusrörelse är en scen där ett ljusfenomen rör sig in i ett utrymme (1 ljusverb i Parole). Detta exemplifieras i (39):

- (39) a. Vårsolen lyser in i rummet (P-U)
 b. Jag vaknar varje morgon av att solen strålar och skiner in i vårt sovrum. (G)

I (39a) är det *Vårsolen* som är det ljusfenomen som rör sig in i slutdestinationen *rummet* genom att *lysa*. I (39b) finner vi både *strålar* och *skiner* som också är exempel på verb som förekommer i denna subtyp.

5.1 Hjälppverb

Den här typen av konkret rörelse innehåller ett hjälppverb (8 av 163 verb i Parole) eller önskansverb (1 av 163 verb i Parole) på IRM-konstruktionens verbposition. Typiskt för denna typ är att den beskriver en eventuell rörelsescen, dvs. vi vet inte om den faktiskt har eller kommer att äga rum. Typen exemplifieras i (40):

- (40) a. När kvinnan vill in i lägenheten (P-U)
 b. Han måste in i lägenheten (P-U)
 c. projektilen touchade hans vänstra stolpe och fortsatte in i nätmaskorna (P-U)
 d. Ann-Charlotte svarade artig men enstavigt och längtade in i bilen (P-U)
 e. Den flotta som förde korsfararna från England råkade in i det ena ovädet efter det andra (G)

SAG (3:470) beskriver konstruktionen på följande sätt: ”Vissa hjälpverb konstrueras direkt med adverbial för mål eller i någon mån med adverbial för utgångspunkt. Ett rörelseverb kan då ses som underförstått efter hjälpverbet”. Enligt SAG tolkas alltså hjälpverb + partikel som ett hjälpverb + ett underförstått eller utelämnat rörelseverb + partikel, vilket formellt kan illustreras: [Aux – Ø_{rörelseverb} – Part]. Utifrån resonemanget i SAG skulle man kunna tänka sig att det finns ett uttryckt verb efter hjälpverbet *vill* (40a), *måste* (40b) och *fortsätta* (40c), exempelvis *Jag {vill, måste, fortsätter} {cykla, åka, springa} in i rummet*. I (40d) ser vi att önskansverbet *längta* används med liknande funktion som hjälpverben, dvs. den används i en beskrivning av en eventuell framtida händelse. Verbet *råka* (40e), med betydelsen ’oavsiktligt hamna i en situation’, fungerar också som ett hjälpverb här och kan också kombineras med ett eventuellt rörelseverb (ex. *Jag råkade cykla in i gränden* eller *Hon råkade gå in i affären*). *Råka* skiljer sig från de övriga verben i (40) då det här inte handlar om någon eventuell rörelse, utan om oavsiktlig rörelse. Inte heller *fortsätta* (40c) handlar om någon eventuell rörelse.

Strzelecka (2003:134) menar, vid denna konstruktion, att vissa förbindelser är delvis lexikaliserade och att det därför kan vara svårt att supplera ett passande rörelseverb (ex. *Vem vill (?ge sig/?komma) ut och resa?* eller *Den där hunden ska (?kastas/?försvinna) ut ur vårt hus*). Detta, menar hon, kan tyda på att ”man kan tala om direkta modala partikelverb, dvs. utan någon mellan- eller underliggande struktur” (Strzelecka, 2003:134). Detta är en linje som jag lutar åt i denna uppsats, då jag tolkar användningen av hjälpverb som en typ av IRM-konstruktionen, där den mer specifika scenen speglar en eventuell rörelse, och att det inte nödvändigtvis finns ett implicit rörelseverb.²⁹

---

²⁹ I och med att hjälpverben och önskansverbet har samma betydelse i konstruktionen, bör resonemanget i SAG om ett underförstått rörelseverb gälla även

Nikanne & Östmans (2006) slutsats är att en av konstruktionstypens egenskaper är att uttrycka framtid (eng. *futurity*).³⁰ Det är av denna anledning som inte vilka hjälpverb som helst kan förekomma i konstruktionen:

(41) *Hon {torde, får, verkar, kan} in i rummet (E)

Detta verkar dock inte vara hela sanningen då hjälpverben i (41) kan användas i uttryck om framtiden (ex. *Jag {torde, får, verkar, kan,} cykla till jobbet i morgon*). Dessa hjälpverb verkar vara tvungna att konstrueras med ett rörelseverb för att fungera grammatiskt.

Möjligheten att använda ett hjälpverb i IRM-konstruktionens verbposition är språkspecifik, dvs. inte alla språk tillåter liknande konstruktion. Jämför med följande exempel på engelska:

- (44) a. *I will into the room (E)
 b. *I must into the room (E)
 c. I will go into the room (E)
 d. I must go into the room (E)

Här verkar det vara obligatoriskt att hjälpverben *will* och *must* konstrueras med ett rörelseverb.

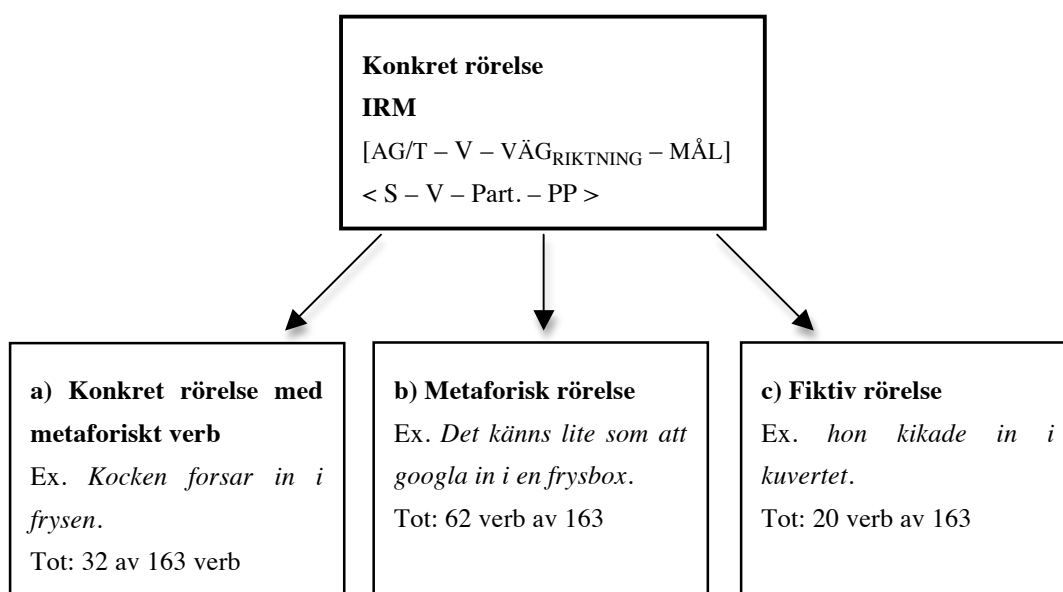
---

här: **Hon längtade gå in i rummet* eller **hon längtar springa in i bilen*, vilket inte fungerar grammatiskt.

³⁰ Nikanne & Östman (2006) kallar konstruktionen för *DMC*, vilket är en förkortning av *Directional Modality Construction*.

6. Tre typer av metaforisk användning

I min undersökning har jag observerat att metaforisk användning av konstruktionen är vanlig. Man kan urskilja tre olika typer av metaforisk användning: metaforiskt verb (6.1), metaforisk rörelse (6.2) och fiktiv rörelse (6.3). De tre typerna illustreras i figur 4 nedan. I figuren anges hur många av verben i Parole-undersökningen som används i respektive typ.

Figur 4. Metaforiska användningar av IRM-konstruktionen.

Den konkreta rörelsen ses som prototypisk, och så tänker man sig att man lånar drag av den när man gör metaforiska utvidgningar.

6.1 Metaforiskt verb

Den första typen av metaforisk användning (a i figur 4) av IRM-konstruktionen är när konstruktionen används för att beskriva en konkret rörelse, men där verbet används metaforiskt för att ge en bild av hur subjektet rör sig. Användningen exemplifieras i (45):

- (45) a. Bollen seglade in i botre krysset (P-U)
 b. Doktor Vahlén störtade in i förlossningsrum nr 1. (P-U)
 c. Vi ramlade in i stugan vid fem imorse. (G)
 d. Och när jag på morgonen halkade in i badrummet för en morgondusch (G)
 e. Kocken forsar in i frysen. (P-U)

I denna användning är det vanligt att rörelseverb används på ett annorlunda sätt än i de prototypiska användningarna som presenterades i figur 3 i avsnitt 5. Det är exempelvis inte ovanligt att fordonsverb används utan att det finns något implicit fordonsargument, som i (45a), dvs. *bollen* har ingen segelbåt att tillgå, utan *segla* är en bild av det rörelsesätt som *bollen* har i sin rörelsebana *in i bortre kryssset*. I (45b) är *störta* det sätt som doktorn rör sig på. *Störta* brukar ha med en vertikal rörelse att göra, men *Doktor Vahléns* förflyttning är horisontell, vilket är en mindre typisk egenskap för verbet, som troligtvis uppstår med IRM-konstruktionen. I (45c) ska det inte tolkas som att subjektet *Vi* ramlar och råkar hamna i *stugan* oavsiktligt, utan själva förflyttningen in i *stugan* är avsiktlig. *Stugan* är en medveten slutdestination, dit *Vi* rör sig på ett ramlande sätt. Vår kunskap om verbet *ramla* är prototypiskt att 'ngn oavsiktligt ingår i en rörelsehändelse', den agentiva betydelsen får verbet i fusionen med en rörelsekonstruktion. (45d) är ett liknande exempel på ett verb som typiskt har ett subjekt med rollen TEMA men som i konstruktionen används som en egenförflyttning, dvs. med AGENT istället. Som vi såg tidigare (exempel 37b i avsnitt 5.1) är det en typisk egenskap för vatten att forsa. Detta är en mindre vanlig egenskap för kockar, som i (45e), men vi förstår av sammanhanget att *forsa* är en bild av hur kocken rör sig, dvs. där kocken på ett kraftfullt sätt förflyttar sig in i *kylrummet*.

Ytterligare exempel på metaforiskt verb är användandet av ljudhärmande verb, vilket exemplifieras i (46):

- (46) a. Hon bytte vatten i hinkarna och slamrade in i försäljningsrummet. (P-U)
 b. när ett sådant här band brakar in i klassrummet (P-U)
 c. bollen susade in i bortre gaveln. (P-U)

Det är relativt vanligt att använda ljudverb som metaforiska verb i IRM-konstruktionen (15 ljudverb av totalt 163 verb i Parole). I (46a) används verbet *slamra* metaforiskt, dvs. som en bild för att beskriva på vilket sätt *Hon* rör sig på. Men det handlar om en konkret rörelsescen, där *Hon* rör sig in i *försäljningsrummet*. I (46b) är det istället *braka* som ger en bild av subjektets rörelsesätt.

Goldberg (1995:62) menar att ljudhärmande verb kan ingå i konstruktionen när ljudet kan tolkas som ett resultat av själva händelsen, i detta fall ett resultat av rörelsen. Enligt hennes resonemang kan man tolka det som att *bollen* i (46c) har en sådan hastighet att ett susande ljud

uppstår. Som jag nämnde i avsnitt 2.3 är ytterligare en förklaring till varför vi kan använda ett ljudhärmande verb, som exempelvis de i (46), att vi har observerat andra ljudhärmande verb i konstruktionen med liknande betydelse (Goldberg 2006:100), dvs. genom analogi.

Användandet av ljudhärmande verb i konstruktionen ger oss språkbrukare en signal om att vi kan använda den här typen av verb i en intransitiv rörelsebeskrivning, vilket öppnar dörrar till att använda även andra verb förutsatt att de har den semantiska egenskapen att de är ljudhärmande.

En verbklass som ligger nära ljudverben är den klass som jag kallar röstverb. Dessa verb fungerar inte att använda som rörelseverb i konstruktionen, utan får en annan typ av rörelsetolkning:

- (47) a. Han skrek in i en tom kyrka (P-U)
 b. Och jag viskar in i Annas öra (P-U)

I (47) är det inte subjektet som rör sig, utan något annat, ett ljud, i en riktning. På så vis påminner denna typ om det som kallas *fiktiv rörelse* (se mer avnitt 6.3) då det är en riktning som uttrycks snarare än en rörelse.

En annan klass av verb som används metaforiskt i konstruktionen är kontaktverb (9 av totalt 163 verb i Parole). Typiskt för den här typen av verb är att de är transitiva, dvs. de tar ett objekt. Subjektet har då typiskt rollen AGENT. Men när kontaktverb används i IRM-konstruktionen har subjektet den semantiska rollen TEMA. Rörelsen är något som subjektet blir utsatt för på ett eller annat sätt:

- (48) a. kulan daskade in i den flygande ängeln (P-U)
 b. hennes lösnaglar hugger in i honom (P-U)
 c. säger Thomas och visar hur splitter slagit in i de prefabricerade barackerna. (P-U)

Kulan i (48a) rör sig inte medvetet och avsiktligt in i *den flygande ängeln*. Här är det någon annan som står för avsikten, en eventuell AGENT som inte är uttryckt, dvs. den som har avlossat kulan. Detta är typiskt för när kontaktverb används i IRM-konstruktionen, att subjektet har objektliknande egenskaper. Vi ser samma sak i (48b) där *hennes lösnaglar* förflyttas in i *honom* på ett huggande sätt, men där det egentligen är ägaren till naglarna som utför handlingen. *Splitter* (48c)

kan inte slå, det är varken animat eller AGENT, utan har rollen TEMA och ingår i en förflyttning utan någon som helst viljeakt.³¹

Jag avslutar det här avsnittet om metaforiska verb med några intressanta exempel med verb som kommer från olika verbklasser:

- (49) a. Många människor flummade in i lägenheten (G)
 b. Fuck no sa jag, dampade in i garderoben och slet åt mig jackan (G)
 c. När han vek in i en smal gränd (P-U)
 d. I Skara på Rosers Hotel fick vi välkomstdrink och vi minglade in i matsalen (G)
 e. Crown Glory försvarade från sitt innerspår täten i starten och hade sedan inga problem att dirigera in i mål (P-U)
 f. Green bryter in i slottet och tar halvfärligt skott (G)

Huvudbetydelsen av verbet flumma är 'att vara flummig' (SO 2009), och kan tänkas hamna i verbklassen sinnestillstånd. Men det finns också en rörelsebetydelse när verbet ingår i en rörelsekonstruktion (se valensmönstret: ~ (*runt* el. *omkring*) (*ngnstans*)). Det intressanta med exempel (49a) är att rörelsen verkar vara en avsiktlig och målmedveten handling, medan *flumma* i *flumma omkring på stan* snarare anger en viss avsaknad om slutdestination. Den rörelsekonstruktion som motsvarar valensmönstret i SO är en annan typ av rörelsekonstruktion som kan beskrivas [AGENT/TEMA – v – VÄG_{RIKTNING} – PLATS] och är av mer lokativ karaktär.

Verbet *dampa* (49b) kommer av substantivet *damp* som betecknar en typ av problematik som innefattar bristande koncentrationsförmåga och överaktivitet. Substantivet har enligt SO (2009) använts sedan 1993. Verbet finns dock inte upptaget i ordboken och kan därför antas vara en ganska färsk användning.³² Detta är intressant för denna uppsats då det alltså inte verkar finnas en konventionell lexikal rörelsebetydelse till verbet, utan att här är det uppenbart konstruktionen som tillför själva rörelsetolkningen, medan verbet anger ett rörelsesätt i stil med 'att röra sig på ett dampliknande sätt'.

³¹ Exempel på kontaktverb med AGENT är oerhört ovanliga i IRM, ex. *att du blev skitarg och bara slog in i väggen och så säger du förlåt* (G) och *När vi la på var jag så jävla arg att jag slog/boxade in i väggen* (G). Kanske är dessa undantagen som bekräftar regeln.

³² Det finns ett äldre verb *dampa* i SO (2009) med betydelsen 'fukta (tyg) före strykning', men det är alltså inte detta verb som avses i denna uppsats.

En intressant fråga är vad vi vet om ett nytt verb som *dampa*. Hur vet vi vad det har för betydelser eller hur dess valens ser ut, dvs. vilka syntaktiska krav ordet har? För när ett nytt verb kommer in i svenskan går det ju inte rakt in i en ordbok där språkbrukare kan ta reda på verbets betydelser och konstruktionsuppgifter. Snarare är det tvärtom. Följer man Barðdals (2008:31) resonemang om att nya verb alltid uppträder i en argumentkonstruktion, kan vi anta att det är den syntaktiska omgivningen ett nytt verb har som också påverkar mycket av den föreställning om verbet som språkbrukare får. Detta är återigen en av Goldbergs poänger, att konstruktionen i samspel med verbet bygger upp betydelsen. Om man istället har en strikt huvuddriven analysmodell, hur ska man då kunna förklara en sats om man inte vet någonting om verbet? Det verkar därför rimligt att anta att betydelsen, åtminstone till viss del, kommer från en argumentkonstruktion.

Verbet *vika* (49c) har jag placerat i verbklassen Skapa & Förändra, men får en rörelsebetydelse i en rörelsekonstruktion. I en annan syntaktisk omgivning har verbet en annan betydelse som saknar rörelse.

Mingla (49d) har enligt SO (2009) betydelsen 'att gå runt och småprata med än den ene, än den andre'. Det finns alltså ett rörelsemoment i verbet även om fokus ligger på tal-/pratakten och inte på själva rörelsen. Förflyttningen är en förutsättning för att man ska kunna prata med så många som möjligt, vilket är själva målet med att mingla. Men i (49d) verkar snarare målet vara att hamna i matsalen, och att *mingla* är det sätt som hotellgästerna realiserar detta på. *Dirigera* (49e) konstrueras normalt med objekt, men används här intransitivt. Betydelsen 'att förflytta sig på ett dirigerande sätt' uppstår i fusionen mellan verbet och konstruktionen.

Bryta (49f) är ett exempel på ett av de fyra verben i undersökningen som kan klassas som Tillståndsförändring (4 av 163 verb). Rörelse är visserligen en konventionell betydelse av verbet i konstruktion med partikel, men ändå intressant att diskutera ur mitt perspektiv. *Bryta in* finns upptaget i SO, som skriver att det har använts sedan 1675, och verkar vara en variant av *bryta sig in* (använd sen 1528), där reflexiven har försvunnit på vägen.³³ Denna senare konstruktion har fokus på själva brytandet i aktionen, dvs. att '(genom kraftig böjning) få att spricka sönder i (två) delar', för att på så sätt komma in i den tänkta slutdestinationen. Det finns en koppling mellan brytandet och MÅL, 'om

---

³³ Detta är något för språkhistoriker att sätta tänderna i. Exempel på en språkhistorisk studie inom ramen för rörelse och konstruktionsgrammatik är Israel (1996) där han undersöker den engelska WAY-konstruktionens utveckling.

jag bryter sönder låset kan jag nå slutdestinationen'. I den reflexivlösa varianten, som illustreras i (49f), tolkas *bryta* mer som ett sätt att röra sig på än att det finns ett faktiskt brytande moment. I SO har *bryta in* betydelsen '(med kraft) ta sig in', och exemplifieras med: *fienden bröt in i landet*, där fiendens förflyttning är det som beskrivs.

6.2 Metaforisk rörelse

Den andra typen av metaforisk användning kallar jag *metaforisk rörelse* (b i figur 4). Den innebär att konstruktionen används som en bild för att beskriva något annat än en konkret rörelsescen. I den här användningen kan verb från flera olika verbklasser användas i konstruktionens verbposition, vilket exemplifieras i (50):

- (50) a. Det är väldigt lätt att ramla in i den amerikanska livsstilen.
(P-U)
- b. historien om hur man på ett bananskal halkar in i den svenska musiksfären. (P-U)
- c. Det känns lite som att googla in i en frysbox. (G)
- d. Här sitter jag och flummar in i tankarna (G)
- e. Det är fett skönt att sätta sig på lektion sen och dimma in i det läraren säger. (G)

Även om det förekommer en del annorlunda verb i den metaforiska rörelsen är fortfarande rörelseverb den största gruppen. I (50a) används *ramla* i en beskrivning av ett oavsiktligt sätt att komma i kontakt med den *amerikanska livsstilen*. I (50b) beskrivs ett okontrollerat sätt att hamna i *den svenska musiksfären* genom att *halka*. *Googla* (50c) är ett teknik-/kommunikationsverb och används normalt inte i en konkret rörelsebeskrivning, men i en överförd beskrivning fungerar verbet. Det faktum att Google är ett verktyg för att navigera på internet spelar säkert en stor roll till varför det används i den här konstruktionen. I förra avsnittet visades hur *flumma* användes som ett rörelsesätt när människor förflyttade sig in i ett rum (49a). I (50 d) används istället *flumma* i en beskrivning av ett subjekt som förflyttar sig in sina tankar. I (50e) används *dimma*, som kan klassas som ett väderverb. Detta är troligtvis i analogi med hur andra väderverb används i IRM-konstruktionen.³⁴

³⁴ Jag är dock tveksam till om det går att använda *dimma* i en konkret rörelsebeskrivning (ex. ?*Jag dimmade in i rummet*)

Typiskt för den metaforiska rörelsen i (50) är att MÅL-argumentet är abstrakt, som *den svenska musiksfären* (50b) eller *tankarna* i (50d). Samtliga subjekt i (50) är konkreta och animata: det är 'ngn' som *ramlar* (50a) eller som *dimmar* (50e).

Exempel på metaforisk rörelse med annat än MÅL som abstrakt led exemplifieras i (51):

- (51) a. Kapital flödar in i landet (P-U)
 b. färger och mönster som jazzade in i ens bildminne för evigt.
 (P-U)
 c. Jag kände en stor frid strömma in i min själ (P-U)
 d. att ordet "cocodrilo" ibland kravlar in i texten (P-U)

(51a-c) är tre exempel på metaforisk rörelse där både subjekt och mål-argument är abstrakta: *kapital* och *landet* (51a), *färger och mönster* och *bildminne* (51b), *stor frid* och *själ* (51c). I (51d) är det endast subjektet *ordet "cocodrilo"* som utgör det abstrakta leDET.

6.3 Fiktiv rörelse

Den tredje typen av metaforisk användning (c i figur 4) är när konstruktionen används för att beskriva en scen eller händelse där själva rörelsen är metaforisk, men riktningen är faktisk. Man kan säga att den är delvis konkret, delvis metaforisk. Denna typ kallar jag *fiktiv rörelse*,³⁵ och exemplifieras i (52):

- (52) a. Hon kikade in i kuvertet (P-U)
 b. Susanne tittade in i badrummet (P-U)
 c. haft tillfälle att genom någon öppen dörr se in i portens många rum och kamrar. (P-U)
 d. Hon ler åt sig själv när hon sneglar in i grannarnas trädgårdar.
 (P-U)

Det typiska fallet av fiktiv rörelse innefattar ett perceptionsverb (14 av 163 i Parole) i konstruktionens verbposition, som i (52), där 'ngn riktar uppmärksamhet mot ett mål', men där rörelsen ger en bild av händelsen. I (52a) är det subjektet *Hon* som riktar blicken in i *kuvertet*. (52b-c) är ytterligare exempel där subjektets blick har en riktning mot ett MÅL. Subjektet är alltid animat när perceptionsverb används i konstruktionen.

---

³⁵ Termen har jag lånat från Talmy (2000a:kap2). Med fiktiv rörelse (eng. *fictive motion*) refererar Talmy till varianter där rörelse inte är fysiskt närvarande.

Enligt Slobin (2008:2) används perceptionsverb (han kallar det *visual path*) på samma sätt som rörelseverb (*physical motion*). Martola (2007:103) menar att konstruktion med perceptionsverb och rörelseverb ser likadana ut, och markerar skillnaden mellan dem på följande sätt:

$V_{[\text{perceptiv aktion}]}$ och rörelseverben markeras $V_{[\text{rörelse}]}$.

Enligt Järborg (2001:11) tar subjektet till det aktiva förnimmelset verbet *titta* dubbelrollen AGENT-UPPLEVARE, medan subjektet till *se* tar enkelrollen UPPLEVARE. Det senare antyder att subjektet är någorlunda passiv i situationen, och frågan är om det i detta sammanhang istället handlar om en AGENT eller AGENT-UPPLEVARE, även för verbet *se*, som medvetet riktar sin uppmärksamhet, och att 'det upplevda' i detta fall har rollen MÅL som indikerar slutet på denna aktiva riktningssupplevelse.

I den fiktiva rörelsen förekommer det även några andra typer av verb än perceptionsverben:

- (53) a. Stigen leder in i kalkbrottet och fortsätter där i en slinga. (G)
- b. järnrör som går in i väggen (P-U)
- c. Det geografiska Sápmi sträcker från Idre i Dalarna i söder,
          till ishavet i Norge i norr (G)

I (53a), där verbet *leder* används, har utvidgningen liknande funktion som när perceptionsverben används, dvs. att beskriva en riktning snarare än en rörelse. Även om det inte finns någon faktisk rörelse verkar det ändå finnas något slags startpunkt och något slags slut. *Järnröret* i (53b) har en ände utanför väggen och den andra änden någonstans inne i väggen eller på andra sidan väggen. (53c) kanske illustrerar detta ännu bättre. Här har vi att göra med en lite annan rörelsekonstruktion som också innefattar den semantiska rollen KÄLLA, dvs. utgångspunkten för händelsen. Det geografiska området börjar någonstans och slutar någonstans, vilket ofta också är typiskt för rörelsescener. Vid de här verben är det tvärt emot perceptionsverben så att subjektet är typiskt inanimat, med den semantiska rollen TEMA.

Användningen av den här typen av verb i svenskan har uppmärksamats av Lundbladh (1991). Han beskriver i sin artikel att processbetecknande verb kan användas för att beskriva ett tillstånd, och exemplifierar det med exempel av typen i (53) ovan.³⁶

---

³⁶ Värt att notera är att verben i hans exempel inte enbart ingår i en fiktiv rörelsekonstruktion, utan även andra strukturer behandlas (ex. den transitiva strukturen i *Åsryggen klyver slätten*, Lundbladh 1991:255).

Förutom de tre verben *leda*, *gå* och *sträcka* i (53) ger Lundbladh ytterligare exempel på verb som kan användas vid en bildlig utsträckning:

- (54) a. På östsidan stupar vägen ner i dalen
- b. Vägen skär ner i kullen
- c. Skogen klättrar upp för berget
- d. Floden ringlade sig genom skogen

I (54) är det bara (54a-b) som är exempel på en IRM-konstruktion. (54c) är exempel på den närbesläktade konstruktionen med rollen VÄG_{LOKATIV}, där det lokativa elementet anger en referenspunkt som rörelsen sker i förhållande till (se Olofsson 2009a). (54d) är en reflexivkonstruktion (se Lyngfelt 2007).

7. Avslutande reflexioner

Jag har i denna uppsats visat att IRM-konstruktionen kan utvidgas till nya verb och att befintliga verb kan användas på ett oväntat sätt, dvs. konstruktionen är produktiv. Syftet med uppsatsen var att visa på vilka sätt konstruktionen är produktiv, och här utmärker sig främst användningen av metaforiskt verb i konstruktionen. På detta sätt kan verb vars prototypiska betydelse saknar rörelse i sig användas som ett rörelsesätt i en konkret rörelsescen (ex. *bollen susade in i bortre gaveln* eller *vi minglade in i matsalen*). Även verb som har rörelse i sin prototypiska betydelse kan få en ny funktion genom att det används metaforiskt i konstruktionen (*bollen seglade in i bortre krysset*). Vidare kan konstruktionen utvidgas till nya verb genom s.k. *metaforisk rörelse*, där den konkreta rörelsescenen används som en bild för att beskriva något annat (*Här sitter jag och flummar in i tankarna*).

I uppsatsen har en viktig faktor för att avgöra konstruktionens produktivitet varit typfrekvens, som kan ses som ett mått på sannolikheten att konstruktionen utvidgas till nya verb. I Paroleundersökningen var det totala antalet verb i IRM-konstruktionens verbposition 163 st.

IRM-konstruktionen är semi-produktiv, i det avseende att den inte är semantiskt öppen för de flesta verbklasser, men mer eller mindre produktiv inom vissa verbklasser. Det förekommer verb från 13 olika verbklasser. Den mest representerade klassen i Paroleundersökningen är Rörelseverb med 96 verb, som i sin tur kan delas in i 7 subtyper, så som egenförflyttning (*springa*), fordon (*segla*), oavsiktlig rörelse (*ramla*) osv. De näst största klasserna är Ljudverb (*susa*) och Perceptionsverb (*kika*). Därefter klasser med ett mindre antal representanter: Kontaktverb (*daska*), Hjälpverb (*vill*), Instruktionsverb (*dirigera*), Tillståndsförändring (*bryta*) osv.

Med exempel från Google har jag visat att verb från ytterligare verbklasser kan förekomma i konstruktionen genom olika metaforiska användningar, så som Teknik-/kommunikationsverb (*googla*), Sinnestillstånd (*flumma*), Socialisation (*mingla*).

Det är framförallt inom gruppen Rörelseverb som konstruktionen har en starkare grad av produktivitet, medan den är svagt produktiv i de övriga grupperna. Det betyder att om ett nytt rörelseverb dyker upp i svenskan så skulle det med stor sannolikhet kunna användas i konstruktionen. I uppsatsen ger jag ett exempel på detta med verbet *skejta*, som är ett relativt nytt rörelseverb i svenskan, och som förekommer i konstruktionen. Utvidgning sker även med verb från

andra verbklasser, men inte i lika stor utsträckning, vilket antagligen beror på att det inte finns lika många verb som kan ge upphov till analogisk utvidgning. Men skulle det exempelvis komma in ett nytt perceptionsverb av typen *seende* i svenskan skulle det troligtvis också kunna användas fiktivt i IRM-konstruktionen.

Det här väcker också tanken på vad det är som formar ett ords betydelse, vad det är som avgör vilken betydelse vi ska tolka in i det. Jag har i denna uppsats drivit tesen att ordets syntaktiska omgivning spelar en stor roll för hur vi uppfattar ett verb, dvs. att en del av betydelsen ligger i den konstruktion som verbet används i. Samspelet mellan verb och konstruktion verkar bygga på vad man har observerat för verb i konstruktionen tidigare, samt på att verb och konstruktion är kompatibla i någon mening. Det kan betyda att det finns en komponent i verbet som fungerar i konstruktionen.

Den allmänna slutsatsen i den här uppsatsen är att IRM-konstruktionen, i likhet med andra argumentkonstruktioner, är ett mönster som möjliggör kreativa användningar baserade på tidigare erfarenheter med mönstret.

Produktivitet som ett gradvist fenomen blir så klart mest intressant när man har andra konstruktioner att jämföra med, exempelvis *intransitiv rörelsekonstruktion med KÄLLA* (ex. *Flaskan flöt ut ur grottan*) eller *VÄG_{lokativ}* (ex. *Kerstin hoppar över hindret*) (se Olofsson 2009a). Exempelvis ger en liknande undersökning i Parole, som i denna uppsats, för konstruktion med KÄLLA enbart 396 träffar, vilket är en tiondel av träffarna för IRM-konstruktionen. Det är mycket möjligt att intressanta observationer finns att göra beträffande skillnaden i produktivitet mellan de båda konstruktionerna.

Syntaktisk produktivitet ur ett konstruktionsperspektiv är ett högst relevant studieobjekt då det ger oss ledtrådar till hur verb och konstruktion samverkar, dvs. samspelet mellan lexikon och grammatik.

Litteraturförteckning

- Barðdal, Jóhanna (2008). *Productivity. Evidence from case and argument structure in Icelandic*. Amsterdam: John Benjamins Pub Co.
- Bybee, Joan (2010). *Language, usage and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bybee, Joan & Sandra Thompson (2007). Three frequency effects in syntax. I: Bybee, Joan (red.). *Frequency of use and the organization of language*. Oxford & New York: Oxford University Press. s. 269–278.
- Chomsky, Noam (1957). *Syntactic structures*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, Noam (1965). *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam & Howard Lasnik (1995). ”The theory of principles and parameters”. I: *The minimalist program*. Cambridge: MIT Press. S. 13–127.
- Comrie, Bernard (1989). *Language universals and linguistic typology: syntax and morphology*. Oxford: Blackwell.
- Fillmore, Charles (1968). The Case for Case. I: Emmon Bach & Robert T Harms (Red.). *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart, and Winston. S. 1–88.
- Goldberg, Adele (1995). *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele (2003). *Constructions: a new theoretical approach to language*. Tillgänglig på:
http://www.princeton.edu/~adele/Princeton_Construction_Site/Publications_files/Trends%20in%20CogSciTrCgSci.03.pdf
- Goldberg, Adele (2006). *Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Israel, Michael. (1996). The way constructions grow. I: Adele Goldberg (red.). *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford: CSLI Publications. S. 217–230.
- Jansson, Håkan (2006). *Har du ölat dig odödlig? En undersökning av resultativkonstruktioner i svenskan*. (MISS 57.) Göteborgs universitet.
- Järborg, Jerker (2001). *Roller i semantisk databas*. Göteborg: Språkdata, Institutionen för svenska språket, Göteborgs Universitet.

- Levin, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations. A Preliminary Investigation*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Lundbladh, Carl-Erik (1991). Processverb med tillståndsbetydelse. I: Mats Thelander m.fl. (red.). *Svenskans beskrivning 18*. Lund: Lund University Press. S. 248–260.
- Lyngfelt, Benjamin (2007). Mellan polerna. Reflexiv- och deponenskonstruktioner i svenskan. I: *Språk och Stil 17*. Uppsala. S. 86–134.
- Lyngfelt, Benjamin (2008). ”Huvuddriven valens – konstruktionsdriven argumentstruktur?” I: Kristinn Jóhannesson m.fl. (red.). *Nog ordat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 34.). Göteborg. S. 272–279.
- Martola, Nina (2007). *Konstruktioner och valens. Verbfraser med åt i ett jämförande perspektiv*. Helsingfors universitet.
- Nikanne, Urpo & Jan-Ola Östman (2006). Finland-Swedish directionality in conceptual semantics and in construction grammar: A methodological dialogue. I: Suominen, Mickael & Antti Arppe m.fl. (red.). *A man of measure - Festschrift in honour of Fred Karlsson on his 60th birthday*. Turku: SKY Journal of Linguistics. Volume 19. S. 66–86.
- Olofsson, Joel (2009a). ”Han flög ut burk” – rörelsekonstruktioner i inläraarsvenska. Examensarbete inom lärarprogrammet, Göteborgs universitet. Tillgänglig på: <<http://gupea.ub.gu.se/dspace/handle/2077/20888>>
- Olofsson, Joel (2009b). *Att äta på en Mariabulle och krama iväg ett skott – en fallstudie i konstruktionsväxling och transitivitet*. C-uppsats, Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Tillgänglig på: <<http://gupea.ub.gu.se/dspace/handle/2077/21009>>
- SAG = Telemann, Ulf & Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. 1–4. Stockholm: Svenska Akademien & Norstedts ordbok.
- SO = Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien 2009. Stockholm.
- Slobin, I. Dan (2008). Relations between Paths of Motion and Paths of Vision: A crosslinguistic and developmental exploration. I: V. M. Gathercole (Red.). *Routes to Language: Studies in Honor of Melissa Bowerman*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. S. 197–221.
- Strzelecka, Elżbieta (2003). *Svenska partikelverb med in, ut, upp och ner: En semantisk studie ur kognitivt perspektiv*. Uppsala: Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 62.

- Strömquist, Sven (2009). *Språkets öga. Om vägarna mellan tankar och ord*. Lund: Studentlitteratur.
- Suttle, Laura & Goldberg, Adele (kommande). Partial Productivity of Argument Structure Constructions. I: *Linguistics*. Tillgänglig på: <http://www.princeton.edu/~adele/Publications_files/10Suttle-GoldbergLinguistics-Coercion.doc> [hämtad 100602]
- Talmy, Leonard (2000a). *Toward a cognitive semantics Vol.1: Concept structuring systems*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Talmy, Leonard (2000b). *Toward a cognitive semantics Vol.2: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Viberg, Åke (1981). Svenska som främmande språk för vuxna. I: Kenneth Hyltenstam (red.). *Språkmöte. Svenska som främmande språk, hemspråk, tolkning*. Lund: Liber läromedel. S. 21–65.

Källor

- Framenet, <<http://framenet.icsi.berkeley.edu/>>
- Google <<http://www.google.se>>
- Språkbankens Parole-korpus <<http://spraakbanken.gu.se/lb/parole/>>
- Svenskt Frasnät, <http://spraakbanken.gu.se/swefn/>